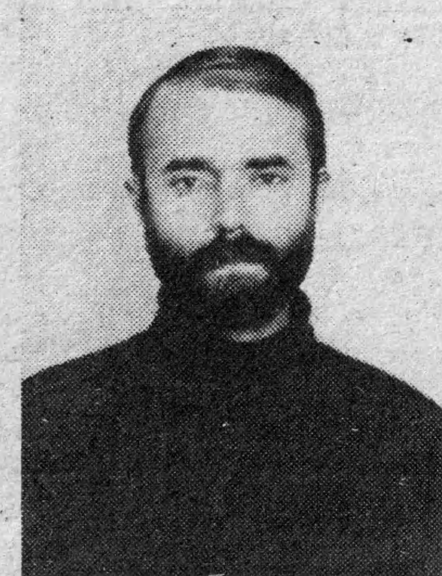
ЗНО
ЛІТАРАТУРНА-ФІЛАСОФСКІ СШЫТАК

ЗНО 27

Алесь АРКУШ

ІМУНАЛЁГІЯ ЛІТАРАТУРЫ, АБО ДЫЛЕМА ЭВАЛЮЦЫІ

Разьдзел з кнігі "Дэфляцыя культуры"

Кожны літаратар піша свае творы адрозна — хто за шыкоўным "офісным" сталом, хто нагаворвае на дыктафон, хто седзячы на жалезным інтэрнацкім ложку. Звычка — рэч упартая. Аднойчы ўступіўшы з ёй у хаўрус, цяжка яе пазбыцца. Таму я імкнуся ня мець звычак, якія б тычыліся майго літаратурнага занятку. Працуючы над тэкстамі, я спрабую не ствараць пэўнай сыстэмы, не прытрымлівацца старых правілаў і схемаў. Тэкст, які занатоўвае літаратар (за сталом, на падлозе, у цягніку), ня ёсьць прадукт самога працэсу занатоўваньня. Пісьменьнік толькі ўзгадвае яго са свайго мінулага або будучага жыцьця. Нараджаецца тэкст без дазволу й жаданьня творцы. Літаратар можа толькі паспрыяць гэтаму таямнічаму нараджэньню — стварыць неабходныя абставіны, змадуляваць (як тэатральны рэжысёр) ланцуг патрэбных падзей, змясьціць сябе ў каталізатар-асяродзьдзе. Для гэтага не абавязкова кідацца ў вір жыцьця (уладкоўвацца на працу таксістам або пранікаць у крымінальную структуру), асабліва працуючы над тымі літаратурнымі творамі, якія не патрабуюць спэцыфічнай сюжэтнай канвы — паэзія, філязафічная, інтуітыўная проза, пачуцьцёвыя імпрэсіі. Дастаткова настроіцца на пэўныя развагі, думкі, пачуцьці, магчыма й з дапамогаю вонкавых раздражняльнікаў — кніг, мастацкіх рэпрадукцый, фільмаў, фотаздымкаў і г.д.

Я не люблю літаратурныя творы, у якіх нічога няма акрамя пазнавальнага навакольнага жыцьця. Я не лічу іх сур'ёзнай літаратурай. Навошта гэтае, няхай сабе й праўдзівае, капіраваньне рэчаіснасьці? (Распавядаць, як у спадара X склалася жыцьцё, чаму ён ажаніўся з У, а не з Z, чаму яго не палюбіла цешча, чаму ён звольніўся з працы й пачаў піць і г.д.). Камусьці, магчыма, падобны аповед можа падацца цікавым, а мне сумна, нават калі ў галоўнага героя ўсё добра і з жонкай, і з цешчай, і з працай. Такі твор можа быць прыдатны выключна для баўленьня часу (задаволіць цікаўнасць — чым жа ўсё скончыцца?). Задачы сур'ёзнай літаратуры, як я разумею, іншыя — ладжаньне прыступкаў эвалюцыйнага разьвіцьця чалавека. Homo sapiens з кожнай сваёй перамогай над навакольным сьветам усё больш упэўніваецца ў хісткасьці свайго становішча. Кожная набытая навуковая веда толькі павялічвае абсяг распазнавальнай небясьпечнай хісткасьці. Усе навукова-сацыяльна-культурныя посьпехі чалавека, набытыя за стагодзьдзе, напрыканцы кожнага веку выклікаюць усеахопны крызіс. Неаспрэчныя ісьціны губляюць сваю неаспрэчнасьць, скідваюцца са сваіх пастамэнтаў аўтарытэты, пераглядаюцца навуковыя тэорыі, узьнікаюць новыя й гінуць старыя краіны — скрозь адбываюцца глябальныя зьмены, у тым ліку й у самім чалавеку. Літаратура (сур'ёзная) мусіць быць індыкатарам, які сьведчыць аб узроўні гэтых зьменаў, і маяком, які дапамагае чалавеку шукаць ратавальны шлях. Homo sapiens вельмі кансэрватыўны жыхар Зямлі, як, дарэчы, й сама Зямля. Па свайму жаданьню чалавек ніколі не пачне вакол ды ў самім сабе штосьці мяняць. Толькі пачуцьцё самазахаваньня штурхае яго да дзеяньня. У крызысным стане зьнікае сілавое поле стабільнасьці (бо набытыя чыньнікі — новыя абставіны — зьмяняюць былы раўнадзеючы вэктар) — сацыяльна-палітычная структурызацыя парушаецца й чалавек як бы застаецца без даху над галавой. Усе ягоныя адказы-аксіёмы на галоўныя жыцьцёвыя пытаньні робяцца недакладнымі або ўвогуле няслушнымі. Нарастае пачуцьцё трывогі, адбываюцца сацыяльныя й нават прыродныя катаклізмы, чалавек пачынае інтэнсыўна шукаць выйсьце зь небясьпечнай сытуацыі, ён робіць рэвізію ўсіх сваіх папярэдніх поглядаў і пазбаўляецца таго, што выклікае парушэньне стабільнасьці. Адбываецца трансфармацыя й ягонага сьветапогляду. Ён пачынае глядзець на сьвет іншымі вачыма, у сярэдзіне яго фармуецца новая шкала каштоўнасьцей, зьмяняюцца запатрабаваньні й жыцьцёвы рытм. Вось на гэтым "пляцдарме" і мусіць дзейнічаць літаратура.

Вызначэньне мейсца літаратуры (дакладней, увогуле культуры й мастацтва) у працэсе разьвіцьця чалавека (парадыгма зьменаў) залежыць ад адказу на падставовае пытаньне: што першаснае сярод "стымулятараў" эвалюцыі чалавека — запатрабаваньні навакольнага сьвету (пасыўная эвалюцыя) або ягоныя ўнутраныя (душэўныя, валявыя) поклічы (актыўная эвалюцыя). Напэўна, і першы, і другі від эвалюцыі мае мейсца ў чалавечай практыцы (аб чым сьведчыць вучэньне Рэрыха). Тое, што немагчыма прымусіць усё грамадства разьвівацца па схеме актыўнага разьвіцьця, мы ўжо ўпэўніліся на вопыце

(Заканчэньне на стар. 7)

У пераважнай большасці тэксты гэтага выпуску "ЗНО" арганізаваныя сябрамі ТВЛ (Таварыства Вольных Літаратараў).
Дарэчы, ТВЛ цяпер рыхтуе міжнародную канферэнцыю "Літаратурны працэс: рэцыдывы посттаталітарнай маргінальнасці", якая адбудзецца 4 – 5 лістапада ў Полацку.

Людміла КОРАНЬ

АВАНГАРД І ПАРАДОКС

1. АПАЛАГЕТЫКА

Ёсць тэорыя паскоранага развіцця літаратуры (С.Гачаў, 1964 г.), якая апісвае долю і літаратуры беларускай (В.Каваленка, 1975 г.): "/.../ дагнаць (спачатку хоць бы ў агульных і прыблізных рысах) перадавыя і развітыя літаратуры свету. У гэтым заключаецца творчы пафас беларускай літаратуры на працягу вякоў" (В.Каваленка). І цягам вякоў кожны раз выходзіць прыкладна адно і тое ж, а іменна: "Беларуская літаратура не магла ў той час (пач.XIX ст. — Л.К.) зраўняцца з рускай і польскай па багаццю мастацкіх дасягненняў і ўзроўню майстэрства, але яна была амаль роўнай ім па тыпу і характару эстэтычнага мыслення" (Тамсама).

Так-так... Самапачуванне беларускага літаратара зрабілася б зусім безнадзейным, каб гэтая, трэба сказаць, доказная і даволі гнуткая, тэорыя апісвала наша мастацтва вычарпальна.

На шчасце, яна справядлівая найперш для апісання плыняў, рухаў, суполак, — грамадскай літаратурнай свядомасці: "Літаратура, якая даганяе, /.../ павінна спяшацца наперад, услед за развіццём эстэтычнай свядомасці чалавецтва, каб не ператварыцца ў адсталую літаратуру, але гэтая спешка пры слабасці творчых сіл звязана з незавершанасцю ідэйна-эстэтычных з'яў... Тое, што было ўпушчана, у спрыяльныя часы вяртаецца, асвойваецца. /.../ але пройдзены перыяд усё роўна застаецца збедненым" (В.Каваленка).

Такім чынам, ігнараваць дасягненні суседзяў проста немагчыма. Мусім кожны раз даганяць. Але можна не толькі даганяць.

Мастацтва — таямніца. Генафонд нацыі здольны выштукаваць такую цудоўную анамалію, як геній, і той можа задыханы бег ператварыць у вольны палёт. Не паўтарыць, а толькі прыняць да ведама.

Чым большы талент, тым карацейшы "паўтарыцельны курс". М.Багдановіч жа не забыўся ў свой час падкрэсліць, што, беручы чужое, трэба даваць сваё, "а свайго, як мы бачым, мы давалі меней, чым маглі".

Жыццё, аднак, немагчымае як анамалія; яно нармальнае. Таму заўсёды мае рацыю плынь, таму ёсць вялікая праўда "маленькага чалавека", і таму "Тэорыя — сухая, дружа мой, а дрэва // Жыцця заўсёды пышна зелянее" (Гётэ, пер. Сёмухі).

2. КРЫТЫКА

Чысты авангард для нас — інфантыльная з'ява. Мы маглі і абавязаны былі з ім знаёміцца своечасова, ва ўсе папярэднія, асабліва ў "застойныя" гады. А ўжо культура наша яго перажывала безумоўна. Часамі — па вядомых прычынах — у рэдуцыраванай форме. І калі не праз сваіх наватараў, то праз суседніх, блізкіх і далёкіх, і вельмі далёкіх.

Між тым малады беларускі авангардыст найчасцей не заўважае гэтага. Наш авангард у вялікай ступені варварскі, бо пачаўся з таго, што назваўся піянерам, узяўся вынаходзіць нязнана-новыя шляхі. Такім чынам адно была прадэманстравана сапраўдная падсвядомая наша самаідэнтыфікацыя: савок без роду і племені, а зусім не нашчадак пагвалчанай некалі Еўропы. (Заўважым, як усё гэта цалкам натуральна! Каб не сказаць — непазбежна.) Напрыклад, як сапраўды смелыя і новыя, у нас друкуюцца проста бескультурныя опусы пра любошчы І.Сідарука, або забаўныя эпатажныя вопыты на фалічныя тэмы С.Адамовіча ды Ю.Гуменюка, або феерверкі з абсэсій ды фрустрацый таго ж Ю.Гуменюка. Падобныя "адкрыцці" функцыянальна зусім аналагічныя элементарнаму рамантызму якіх-небудзь наіўных каляпершацветаўскіх дзяўчатак. Калі ўжо гэтак расшпільвацца, дык, пэўна, і зробіць-такі наша бязрыб'е з любога няўклюды і рыбу, і ва ўсякім разе рака. Гэта — спакуса.

Давайце ж завышаць крытэрыі, а не вульгарызаваць структуралізм такім чынам, каб абвясціць усю беларушчыну аб'ектыўна неразвітым кантэкстам, які мы нібыта мусім развіваць праз таптанне на збітых, патэнцыяльна пустых ужо месцах.

Ці не робіцца ў нас папулярнаю хвароба на блізарукасць паводле авангарда. Мы трымаем яго ля самых вачэй, і ён засціць нам увесь далягляд. Насамрэч авангард па сваёй прыродзе не можа быць у беларускім, нават у славянскім кантэксце глабальнай з'явай. І не тое што глабальнай, а хоць бы дастаткова універсальнай або рэпрэзентатыўнай, каб адпавядаць нашым духоўным патрэбам. Гэткая ўжо наша ментальнасць, яна склалася гістарычна, і тут нічога не паробіш. Мы з тых нацыяў, якія развіваюцца катастрафічна, а не эвалюцыйна. Любы значны эстэтычны этап дасюль у нас быў роўны мастацкаму выбуху і меў інтэнсіўную трагічную (між іншых) афарбоўку. А ўсё, патэнцыяльна здатнае да самадастатковага гарэзавання, штукарства, гульняў, — геданістычных або ёрніцкіх, — з цяжкасцямі знаходзіла сваю нішу ў нашай культуры. І якою б салiднаю гэтая ніша ўрэшце ні аказвалася, яна ўсё роўна была і будзе на перыферыі беларушчыны. Ва ўсякім разе да таго часу, пакуль беларуская культура не перажыве сваёй натуральнай, ад спраўджанасці (а не праз генацыд) дэструкцыі. Пакуль жа існуе нацыянальна-культурная патрэба ў самаўсведамленні і самасцвярджэнні, змястоўнасць будзе запатрабаваная безумоўна больш, чым чыстая інтэнцыя.

3. ПАРАДОКС

Наша літаратурная сітуацыя сёння — парадаксальная. І парадокс гэты этычны: ёрніцтва і цынізм, экзістэнцыйны тупік постмадэрнісцкай эпохі дысаніруюць з патрэбамі нацыі.

У нас папулярная ідэя С.Дубаўца пра тое, што беларуская культура традыцыйнага кшталту не толькі архаічная. С.Дубавец у 1993 годзе канстатаваў смерць беларускай культуры, бо яна нібыта зацыкленая на сацыяльных праблемах (адраджэнскіх), а значыць, і на адпаведным эстэтычным, моўным, мысленчым узроўні. У той час як (цытую жартаўлівага В.Акудовіча) "за які рог ні пасунешся, адусюль постмадэрнізм прэ насустрач", і ў той час як эпоха Вялікага Рамантызму — айчына нацыянальнага адраджэння — даўно пакінула цывілізаваныя абшары.

Аднак гэты парадокс для нас далёка не новы, і тым больш ён не азначае ...якай смерці беларускай культуры. Больш таго: ён для нас традыцыйны.

Наша класіка, ад Купалы і Гарэцкага да Танка і Быкава, заўсёды мусіла вырашаць адраджэнскую задачу сцвярджэння беларуса, беларускага светабачання як задачу не архаічную, а сучасную ў поўным сэнсе гэтага слова, — нестандартна-індывідуальную, мадэрновую. Вялікі Купала, напрыклад, быў не проста вялікім рамантыкам, але і сімвалістам, і дэкадэнтам, і, галоўнае, творцам новай беларускай мовы і новага беларускага мыслення. І сёння перад беларускай культурай стаіць усё тая ж звышзадача: патрабуюцца з'явы, кангеніяльныя беларускай класіцы.

P.S. На маю прыватную думку, авангарднаю з'явай у нас стала паэзія Славаміра Адамовіча. Ён найменш прадказальны ў сваіх тэкстах; яго паэтычную інтанацыю можна назваць анармальнай (гл. кн. "Зямля Ханаан", 1993 г.). І ён умее быць бязлітасным да натуры так, як гэта ўмее толькі авангард.

P.P.S. Засталося адно прыгадаць, што Вялікі Авангард быў сапраўдным монстрам. Не хадзіце, дзеці, да яго проста пагуляць...

Вінцэсь Мудроў

КРЫК У ГАБІНЭЦЕ

Урывак з новага аповеду

Пасьля залевы сонца паліла па-чорнаму і ў залі разнасьцежылі вокны. Пахі цёплага асфальту, прывялай травы, таполевай лістоты завісьлі ў паветры, перамяшаліся з пахамі парфумы, жаночага поту, і дыхаць стала зусім цяжка.

— Ну, хто наступны? — млявым голасам запытаўся Першы, адною рукою перабіраючы паперы, а другою паслабляючы вузел гальштука.

Паслабіўшы вузел так, што сталі бачныя сівыя валасы на грудзіне, Першы зірнуў з-пад ілба ў канец залі й запытальна выдыхнуў:
— Таварыш Мурленя?

Усе разам аціхлі, гудлівы чмель, што ўляцеў быў у расчыненае вакно, плюхнуўся на штору й запанавалая ціша надала моманту элементы злавеснай урачыстасьці.

На мінулым тыдні Мурленя езьдзіў у Віцебск на нейкія спаборніцтвы, патрапіў там у выцьвярэзьнік, і цяпер увесь партыйна-гаспадарчы актыў наструнена чакаў — як адаб'ецца гэтая падзея на ягоных паводзінах. Старшыня спорткамітэта, падхапіўшыся на ногі, зірнуў на Першага затуманенымі ад грамадзкіх турботаў вачыма і, ускудлаціўшы непаслухмяны віхор, з камсамольскім імпэтам заварушыў магутнай скіўіцай.

"Ані ў знак... Хаця б сумеўся, сволач..." — падумаў Макар, скоса пазіраючы на Мурленеву скіўіцу. Важкая й круглявая, што той жарон, скіўіца хадзіла ўбокі, ільснілася на сонцы, малола нейкую несянеціну пра спартовыя посьпехі таварыства "Ураджай".

Што яму будзе, таму Мурленю... Зяць дырэктара базы... Гэта Хаміцкі патрапіў у мыцельнік, дык усю душу, небараку, вытрэсьлі", — апанаваны такімі думкамі, Макар уявіў на хвілю — што б было, калі б у выцьвярэзьнік убіўся не Хаміцкі, а ён сам, і па целе ягоным пабеглі халодныя мурашкі. Мурашкі беглі ад патыліцы да хвастца й давялося нават зварухнуць азадкам, каб пераканацца, што пад ім не мурашнік, а райкамаўскае крэсла.

Крэсла рыпнула, чмель узьняўся ў паветра, а Першы, перапыніўшы Мурленю, запытаў:

— Вы штосьці хацелі сказаць, Макар Іванавіч?

Пытаньне прагучала зьнянацку, Макар не пасьпеў нават уцяміць — што да чаго, замармытаў штосьці ў адказ і па тым, як скасавурыўся Першы й як нэрвова заляпаў алоўкам па стале, можна было зразумець, што ён нечым незадаволены.

— ...За справаздачны пэрыяд падрыхтавана: значкістаў ГПА — 48 чалавек... — абудзіўся аціхлы было старшыня спорткамітэту, але яго зноў перапынілі.

— Таварыш Мурленя, а ці не маглі б вы сказаць, як рэалізуюцца талёны на харчаваньне, якія атрымлівае ваш камітэт? — задаўшы гэтае пытаньне, загадчыца гарана Сьцефурак адкінулася ў крэсьле, чмель зь дзіўнай для яго хуткасьцю пачаў наразаць колы вакол мурленевай галавы, а алавік у руцэ Першага пакінуў стукаць і застыў у паветры.

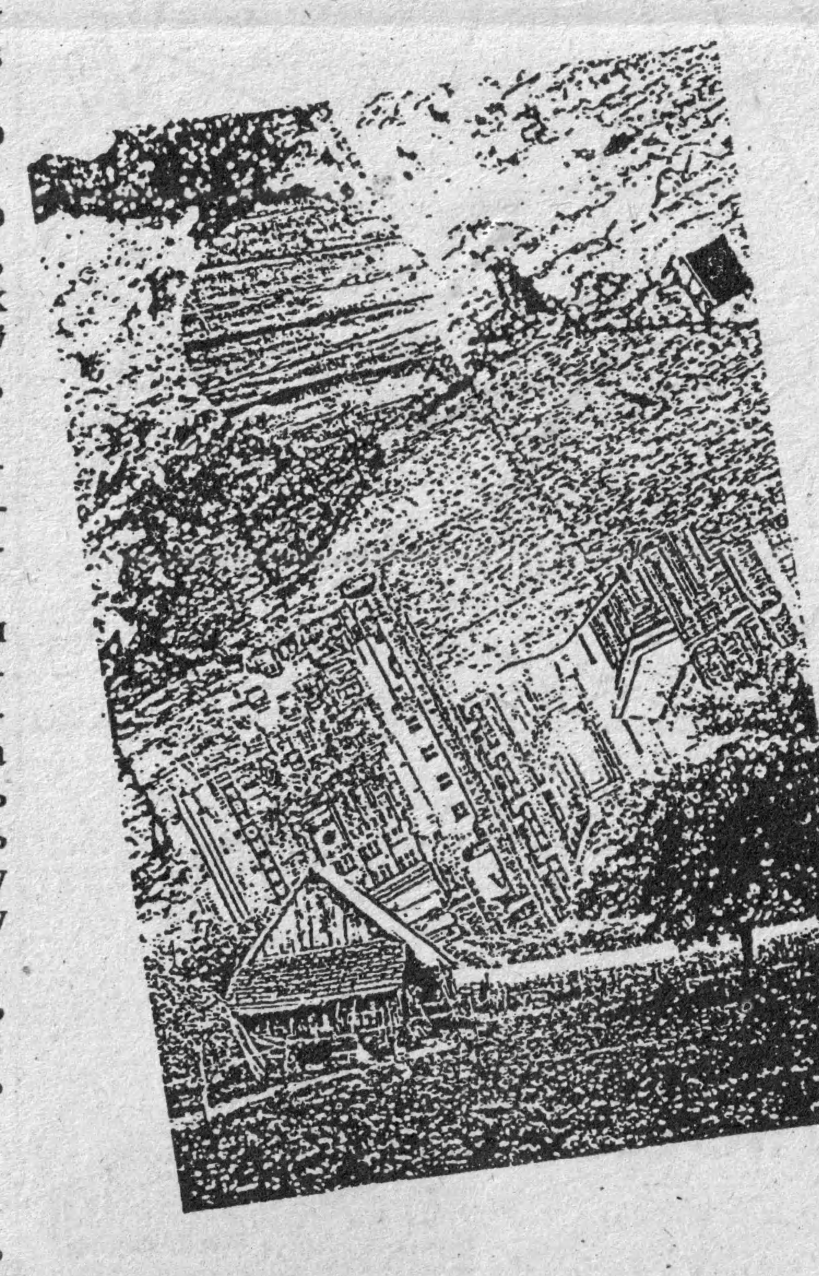
Іншым бы разам Макар расхваляваўся, пачаў бы сябе ўпікаць за тое мармытаньне: трэба ж было перапыніць Мурленю, задаць якое пытаньне, але сёньня на такія перажываньні ён быў папросту няздатны.

Мурленя зашамацеў паперамі, рыхтуючыся годна адказаць загадчыцы, мімаходзь баднуў галавой, адбіваючыся ад чмеля, і жартаўлівым голасам прамовіў:

— Ці не выгнаць гэтую заразу?

І хаця Мурленя меў на ўвазе пракудучмяля, усе разам паглядзелі на Сьцефурак, і тая, гэтак жа, як свойчас Макар, заклапочана заезьдзіла на азадку.

Актыў заварушыўся, зашаптаўся. Першы стукнуў алавіком па графіне, а Фаіна

Рыгораўна Сьцефурак, прыхапіўшы са стала тэчку з надпісам "На подпіс", пачала махаць ёю ў паветры, выганяючы з залі абрыдлую жамяру.

Нарада доўжылася тры з паловаю гадзіны. За гэты час шафёры, што прывезьлі ў райкам старшыню калгаса "Азяркі" й дырэктара саўгаса "Азярышчанскі", — Даўбня й Марыніч выпілі чатыры пляшкі "чарніла", мужык загадчыцы гарана, Мікола Сьцефурак, прывёз дахаты й разгрузіў ля плоту машыну крадзеных дошак, у раённай бальніцы — упершыню за два гады Пяцігодкі якасьці — нарадзілася двойня, зямля крутнулася на колькі там градусаў, і выгінасты цень на яе паверхні прапоўз ад Далёкага Усходу да сіняга Байкала.

Усё ішло сваім, загадзя вызначаным ладам: круцілася зямля й сьвяціла Сонца, нараджаліся двойні й лёталі чмялі, краліся дошкі й пілося "чарніла" й заядалася нясьпелымі ранетамі, і сакавітае чвяканьне ўперамешку з прыцішанымі шафёрскімі галасамі ўрывалася ў разнасьцежаныя вокны.

Макар сядзеў ля вакна й чуў, як кіроўца Марыніч, бразнуўшы дзьвёркаю "уазіка", мацюкнуўся і, дажоўваючы яблык,прамовіў:

— Раней раз на месяц зьбіраліся, а цяпер штодня балбочуць, курвы... — Вадзіла казаў яшчэ нешта, але словы ягоныя пакрыў гаўклівы кашаль. Старшыня "Азяркоў", Мішка Мандрык, які сядзеў побач, нечакана закашляўся, зашоргаў нагамі па падлозе, а паслабіўшы па прыкладу Першага квяцісты гальштук на шыі, голасам гогалеўскага мерцьвяка прасіпеў:

— Ду-ушна!

У залі ізноў заварушыліся, зарыпелі крэсламі, графін чарговым разам дзынкнуў, а

Алена НІЯКОЎСКАЯ

ЗА СПАЧЫН НЕНАРОДЖАНЫХ...

(аб кнізе Вінцэся Мудрова "Гісторыя аднаго злачынства")

Можа стварыцца ўражанне, што я крыху спазнілася з гэтым выступам. Бо Вінцэся Мудрова апісалі, здаецца, усе, хто мог і з усіх бакоў (гл. "Крыніцу № 4). Але, мяркую, што ёсць яшчэ нейкія вымярэнні творчасці гэтага сучаснага празаіка. Так, усё, што напісана аб ім — слушна, дарэчы. Але, на маю думку, трохі не тое гаворыце, панове.

Апошняя кніжка Вінцэся Мудрова адлюстроўвае, як і ўся ягоная творчасць, даволі кароткі, але ёмісты гістарычны перыяд — сутаргі канаючай сацыяльнай сістэмы. Паказана гэта на зрэзе ментальным, дзе больш за ўсё праяўляецца заблытанасць светаадчування і светаўспрымання. Задача Мудрова — ахарактарызаваць сацыяльнае быццё, час, прастору, дзе галоўны "сістэмастваральны элемент" — Зло. Так, Зло, што нарадзілася з асаблівасцяў супольнага жыцця, сталай недастачы яго сродкаў. Мудроў сочыць, як сацыяльнае Зло вызваляе нялюдскія інстынкты "асобна ўзятага чалавека" ў "асобна ўзятай краіне", у яе замкнёнай прасторы, са своеасаблівым часам, дзіўным быццём, скажонымі вартасцямі...

Ёсць такі метад у стасаванай сацыялогіі — "уключанае назіранне". Гэта значыць, што аўтар як бы прысутнічае ў з'явах, але не дзейнічае. Пазнаўшы рэчаіснасць як Зло, Мудроў дыстанцыруецца ад асяроддзя, разглядаючы сваіх герояў нібы праз павелічальнае шкло. Зразумеўшы дзіўную спецыфіку грамадства, аўтар адхінаецца ад гэтага замкнутага ў часе і прасторы абсурду.[1] Дыстанцыя невялікая: з яе можна нават убачыць "чырвоны пісяг на носе бібліятэкаркі Забаронькі".[2]

Мудроў смуткуе, што так недарэчна, па-дурному жыве лепшае Боскае стварэнне — чалавек. Паслухайце, хто гэта казаў, што ў Мудрова — "добры, мяккі гумар"? У яго тое, што яшчэ ў нашым 10 "А" класе называлася "тихий ужас — громкий смех". У ягонай "няўтульнай жоўтай яснасці" ўсё раптам робіцца пачварным. Менш за ўсё хачу прыляпіць Мудрову нейкую "этыкетку", але ягоная творчасць — гэта экзістэнцыяльны вокліч, усвядомлены страх, што кашмарная рабінзанада грамадства можа доўжыцца... Мудроў занепакоены, што стыхійная псіхафізіялагічная энергія супольнасці з перакуленай шкалой вартасцяў — вельмі разбуральная. Што яе ўтаймаванне без папярэдняга пазнання, без выхавання праз блізкія ўсім вартасці — будзе патрабаваць "саркафага", мацнейшага за чарнобыльскі. Дарэчы, забітыя нацыянальныя культуры — ці не "саркафаг" гэта, пад якім ідзе распад нацыянальнага рэчыва? Здаецца, жыццё ў такім сховішчы й паказвае Вінцэсь Мудроў.

З "добрым гумарам" аб гэтым цяжка пісаць. Усё адно атрымаецца гратэск як спалучэнне камічнага з жахлівым. У Мудрова — сапраўдны драматызм жыцця — без традыцыйна-апісальных зваротаў, без знаёмых інтэрпрэтацыяў, без экскурсаў у гістарычнае мінулае, без ідэалу будучыні. У яго — беспасрэдная праўда, часам натуралістычна жорсткая. І піша ён для сябе, свайго пакалення... Для гісторыі.

Героі Вінцэся Мудрова — часцей за ўсё, як і аўтар, людзі маладыя. Непасрэдны погляд — прывілей маладосці. Як і шчырасць. Героі Мудрова павінны прагаварыць, праплакаць, праспяваць страшную праўду аб сабе. Яны не могуць хлусіць, бо няздольныя прымірыцца з умовамі жыцця, хаця й не могуць (можа таму й не лгуць) наблізіць сваё пазнанне да рацыянальнага разумення. У душах гэтых герояў — рэшткі веры, што ёсць нешта такое, дзеля чаго варта жыць. Але — як жыць? І пытае сябе Ванька Бянькоў: "Ну чаму, чаму я такі?"[3] Чаму ён не можа радавацца, кахаць, мець асэнсаванае жыццё? Хто яму адкажа?

Героям В.Мудрова ўласціва архаічнае, "рэліктавае" пазнанне. Непасрэднае, суцэльнае, спантаннае. Асабістыя ўражанні — толькі нейкая частка, нейкі працяг гэтых працэсаў.[4] Тут чалавек прыпадобнены да сацыяльнага асяродздзя, як у першабытнасці — да роду, племя, Сусвету. Але пазнанне чалавека першабытнага — багацейшае за пазнанне герояў Мудрова, бо апошнія "замураваныя" ў вельмі спецыфічнай сацыяльнасці. Растопленыя ў ёй, яны не маюць выйсця да чалавецтва і да Сусвету. Героі Мудрова: Ванька Бянькоў, Лёшка Мандрык, іх сваякі і знаёмыя ("Гісторыя аднаго злачынства"), журналіст Сцяпан і ягоны суразмоўца — стары дзядок ("Міша з прастрэленым вухам"), дзяўчынкі Люська ды Маша (Дзень міру") не набылі чалавечай "рэакцыі адмаўлення" ад Зла і ад усяго таго, што не адпавядае культурніцкім стэрэатыпам, бо іх, гэтых стэрэатыпаў, у іх папросту няма.[5] І пазнанне свету ў гэтых людзей — выключна пазнанне "злой праўды аб свеце", пазнанне здрады, прадажнасці, хабарніцтва, абыякавасці да ўсяго, апроч чыста фізіялагічных патрэбаў. А цяжкія, незразумелыя ў сваіх мэтах заняткі, якія нельга назваць працаю! Алкагалізм. Бруд. Грубыя, жывёльныя гульні моладзі. Заціраецца граніца паміж дазволеным і недазволеным, смяротнаграхоўным. Абясцэньваецца не толькі чалавечая годнасць, але й само жыццё. "Фізіялагічныя нарысы" гэтага існавання цяжка цытаваць. Вінцэся Мудрова трэба ўважліва чытаць. Тое, што ён піша, — яно ж з намі ўсімі было і, бадай, не загінула. Казаў жа некалі Ж.-П. Сартр: "Лёсу няма ў сучаснасці. Лёс прыходзіць з мінуўшчыны..."

Дзейнасць герояў Мудрова — пераважна рэпрадуктыўная (у лепшым выпадку), альбо так званая "дзейнасць нязгоднасці". Людзі працуюць абы затрымаць на нейкім больш-менш "нармальным" узроўні асабістае жыццё.[6]

Падвойнае жыццё, падвойнае бачанне, падвойная перспектыва... Мудроў наўмысна сутыкае абодва бакі існавання сваіх герояў: пад салодкі магнітафонны тэнарок, каля стэнда "Новае ў жывёлагадоўлі", п'яна лаецца былы "кароль аршанскай зоны"; у клубе паказваюць кінахроніку аб візіце савецкай партыйна-ўрадавай дэлегацыі ў Балгарыю; гледачы — п'яныя кабеты й мужыкі — занятыя тым часам спрэчкамі, дзе яшчэ дастаць гарэлкі.

Жыццё прымае амаль выключна фізіялагічныя формы. Гэта й акрэслівае сацыяльную прастору, у якой дзейнічаюць героі Вінцэся Мудрова. Якія ж падзеі й прадметы гэтую прастору арганізуюць?

Прыгадаю навелу "Дзень міру" (з тае ж кнігі "Гісторыя аднаго злачынства"). Паміж акволеўшым дзедам, нудным голасам хворай настаўніцы, раздушанымі прусакамі і недакуркамі жывуць мілыя дзяўчаткі — што з іх будзе? Мудроў глядзіць на ўсё нібы ўпершыню. Такім жа "свежым вокам" глядзіць часам на гэты дзіўны свет журналіст Сцяпан Жук (навела "Міша з прастрэленым вухам"): "І як тут людзі жывуць?" Але пасля чаркі... "хата дзедава ўжо не здаецца такой страшнаю".

У апавяданнях Мудрова прастору арганізуе шчыльнае быццё прадметаў, людзей, падзеяў. Аўтар вельмі дакладны ў сваіх апісаннях-пераліках: "Усё было на месцы: столь, ходнік, чэзлая герань на падаконні, кніжная шафа з поўным зборам твораў; адсутнічаў толькі сейф, які стаяў у куце".[7]

У гэтай дзіўнай прасторы — свае войны, катастрофы, катаклізмы, свае важныя падзеі, свае героі: "Ля крамных дзвярэй — цэлая вайна"...[8] Змакрэлыя, раз'юшаныя людзі душацца ў чарзе па грэчку. "...Стогалосы лямант і звон разбітага шкла. У ГУМе давалі нейкі тавар". "Зноў у гарнізонным цюль давалі"...[9]

У гэтай прасторы нават нараджэнне і смерць успрымаюцца як рэчы будзённыя.

Чалавечае жыццё ў творах Мудрова — цесна збітае: людзі сапуць, керхаюць, рагочуць, плачуць, п'юць, ядуць, задавальняюць фізіялагічныя патрэбы на нейкім малым лапіку, ненавідзячы адзін аднаго, зайздросцячы, б'ючыся паміж сабой. І ўсё гэта — на тле знішчанай прыроды, пустазелля на палетках, сухіх зараснікаў атручанай алешыны... Усюды — і ў бруднай вёсцы, і ў смуродзе гарадоў — таўкуцца людзі са сваімі мізэрнымі праблемамі, нікчэмнымі размовамі, звычнымі, будзённымі няшчасцямі, кволай, нясмелай радасцю. Гэтая дзіўная прастора мае, бадай, толькі два вымярэнні: адно — сапраўднае жыццё, другое — фармальнае, знешняе, якое час ад часу праяўляецца голасам рэпрадуктара, стэндам, лозунгамі, сустрэчамі з ветэранамі, удзелам у "мерапрыемствах". Магчымасць пад'есці й выпіць — радыкальна зменьвае вартасныя

Мішка Мандрык, выдаўшы шэптам мудрагелістую тыраду, першымі словамі якой былі: "Выганю да д'ябла", выцер канцом гальштука потную лабацiну.

Гадзіньнік на сьцяне паказваў палову шостай.

Пры Налівайку акурат такім часам жанчыны пісалі цыдулкі, просячы адпусьціць іх — ці то ў паліклініку, ці то ў ясьлі па сына, цяпер жа ніхто нічога не пісаў, і Макар, памружаўшыся на апалыя стрэлкі гадзіньніка, зь нейкай няўцямнай трывогай згадаў тую пару, калі ён хадзіў на райкамаўскія імпрэзы як на сьвяты. Яму нават здалося, што было гэта Бог ведае калі: ён нават паварушыў пальцамі, рахуючы дні й тыдні, а налічыўшы дваццаць адзін дзень, ня даў веры сваім падлікам.

* * *

Раніцаю, прачнуўшыся а восьмай, ён любіў хвіліну-другую палашчыцца ў пасьцелі, любіў пазяхнуць, пацягнуцца, пачухаць жарсьцьвяныя валасы на пахвіне й толькі тады падымаўся на ногі. Раней гэтага часу Макара не маглі абудзіць ні цырканьне вераб'ёў за вокнамі, ні лаянка суседзяў за сьценкай, ні сонца, што мела паганую звычку лезьці ў вочы.

Тае раніцы ён прачнуўся а шостай.

Наўкол было ціха: суседзі яшчэ спалі, вераб'і недзе лёталі і сонечны прамень на лез у вочы, а сьветлаю плямаю ляжаў ля ног, ліючы лагоднае цяпло на аголеную лытку. І ўсё ж такі ён прачнуўся, пачухаў потную пахвіну й уздыхнуў, прымусіўшы мірыяды пылінак замітусіцца ў сонечным сьвятле, зрабіўшы яго жывым і амаль адчувальным на дотык, і ад таго раеньня ў Макара закружылася галава й сон зьляцеў з павекаў.

Ён адразу ж устаў, пайшоў, хапаючыся за сьцены, у прыбіральню, а ўбіўшыся ў цёмны катух, доўга стаяў там, абапёршыся локцем на халодны сьцяну.

Такімі хвілінамі, калі вушы поўніліся бадзёрым цурчэньнем і ніз жывата праціналі лёгкі халадок, Макар міжволі згадваў мінулую п'янку й затуманеная вінным чадам, але чуйная й чэпкая на дэталі памяць яму ніколі ня здраджвала, ды гэтым разам пахмельны чад выпетрыў з галавы рэшткі памяці й ён ня мог узгадаць: як там усё было, з кім даехаў да горада і як наогул патрапіў дахаты.

Але адна згадка — няўцямная, як сон і няўлоўная, як водар парфумы, усё ж цьвеліла сьвядомасць... Учора ўвечары ён танцаваў з Данутай... Макар заплюшчыў павекі, намагаючыся вярнуцца ў зманлівы сьвет учарашняга вечара, і пакінуты без нагляду струмень стоена зашамацеў па падлозе. Не разьнімаючы павекаў — каб не спужаць, не разьвеяць шчымлівай згадкі — ён паспрабаваў на слых выправіць становішча, але ня даў рады й давялося прымружыцца, выглядаючы унітаз, а потым шукаць яго спачатку левай, а потым правай нагой.

Рука ўхапілася за фаянсавую гіру, бачок над галавой здушана керхануў, завыў, як той воўк перад сканаsucceeded ньнем, і ў гэтым шалёным, дагэтуль нечуваным выцьці Макару выразна пачуўся ягоны ўласны голас. Нават ня голас, а роспачны крык, які вырваўся з прапітай глоткі дзесьці непадалёку й які, скалануўшы каналізацыйныя трубы, суціх, заглушаны аднастайным пошумам вады.

Звычайна людзі не пазнаюць сваіх галасоў — яны ім здаюцца чужымі, але тут ня столькі вуха, колькі сама душа Макарава пачула той лямант, і Макар ужо гатовы быў крыкнуць штосьці самому сабе ў цёмную зеўру унітаза, ды ня крыкнуў: выпусьціў паветра і, не абабіўшы апошніх кропляў, выйшаў з прыбіральні.

Праз хвіліну, падпальваючы нягнуткімі пальцамі фаерку пад чайнікам, ён яшчэ раз прыслухаўся да пошуму вады ў прыбіральні й з сардэчным клёкатам у горле прамовіў:

— Дапіўся, бляха.

Чорныя мятлікі гэтым разам ня лёталі ўваччу, галава амаль не балела, а вось душа... душа заходзілася ад сьвербу, трымцела ў грудзіне, варушылася ў страўніку, а калі чайнік закіпеў-засвістаў на высокай ноце, раптам схаладнела, сьціснулася ў камяк і зашылася пад драбы.

Чайнік сіпеў ня так як раней — адчайна, раскоцiста, і сярод гэтага раскоцістага сьвісту Макару выразна пачуліся нечыя галасы. Гаварылі двое — мужык і баба. Ён нават разабраў словы, сказаныя мужыком — штосьці накшталт: — Адпраўлю ў Акадэмію — і, прыкруціўшы ручку пліты, пацёр дрыжачай рукой тое месца, куды, па ягоных меркаваньнях, забілася ягоная дарэшты ўлякнутая душа.

Насланьне не адпускала й пазьней, калі ён чысьціў зубы й галіўся. Электрабрытва "Харків" — старая, з надтрэснутым корпусам, гудзёлка, якая звычайна працавала з натугаю й ня столькі галіла, колькі дзерла шчаціньне, зумкала, як цыркулярка, а калі Макар паднёс яе да шчакі, — нібыта папярхнулася й немым голасам завішчэла: — Забудзь мой нумар, жывёліна! — Электрабрытва высьлізнула з рук, стукнулася аб край ракавіны, завісла на шнуры й толькі тады загула ў сваім звычайным тэмбры.

З ваннай Макар выкуліўся, трымаючыся рукамі за сьцены. Таямнічыя галасы яго не на жарты ўсхвалявалі й ад таго хваляваньня пот пацёк з-пад пахаў і ногі зрабіліся ватнымі і нягнуткімі. Да таго ж душа Макарава, якая дагэтуль варушылася недзе пад драбамі, падступіла да горла, і ён адрывістаікнуў. Абапёршыся на дзьвярны вушак, Макар ікнуў другім разам: зычна, ядрана, а згледзеўшы свае штаны, якія віселі на люстры, ікнуў яшчэ раз — цяпер ужо зусім па-вар'яцку, страсянуўшы пры гэтым друзлым чэравам.

Штаны зьлёгку варушыліся ад проймы й гэта стварала ўражаньне, што ў пакоі нехта засіліўся. Дрогкаю рукою ён зьняў штаны з кандэлябры, упіхнуў левую, больш гнуткую нагу ў правую калошу ды зноў скамянеў, пачуўшы суседавы храп за сьцяною.

"Дапіўся... да глюкаў дапіўся... Што ж цяпер будзе? Каму я такі патрэбны? — віхурылі ў галаве панічныя думкі й рукі цягнуліся да кніжнай паліцы а вочы выглядалі карэньчык "Мэдычнага даведніка" й пазбаўленыя падтрымкі нагавіцы нясьпешна спадалі долу.

"Азоаспэрмія...", "Актывацыя яйка...", "Алергіі" — пажоўклы ад курава палец ліхаманкава гартаў даведнік, а адгарнуўшы сто трыццатую старонку, гэтак жа ліхаманкава праехаўся пазногцем па словах "Алкагольны галюцыноз".

"На першы плян выступаюць слыхавыя галюцынацыі: шум, крыкі, галасы, якія звычайна асуджаюць дзеяньні хворага альбо выказваюць пагрозы... Пры гэтым у хворага захоўваецца ясная сьвядомасьць... Хворы апынаецца ва ўладзе "галасоў", яму здаецца, што яго хочуць забіць або зьняславіць." "Забіць альбо зьняславіць", — уголас паўтарыў Макар, хвіліну стаяў нерухомы, а калі за сьцяною зноў схрапянуў сусед, захлопнуў кнігу і з рашучасьцю, на якую толькі быў здольны, прашаптаў:

— Зь сёньняшняга дня — ні кроплі!

ацэнкі, пункты гледжання людзей. Далучэнне да пэўных вагараў сістэмы не ратуе: анекдатычны, камічны выпадак падчас афіцыйнага свята абарочваецца жыццёвай трагедыяй, смерцю чыноўніка, які "пераставаўся" ("Смерць Сцяпана Кузьміча"). Сусвет спакушае чалавека хараством і гармоніяй[10], але выхад за межы рэчаіснасці — немагчымы. Герой Мудрова ад стану непрыкаянасці можа перайсці толькі да стану маральнага заняпаду, распачаўшы такім чынам новае кола нечалавечага жыцця.

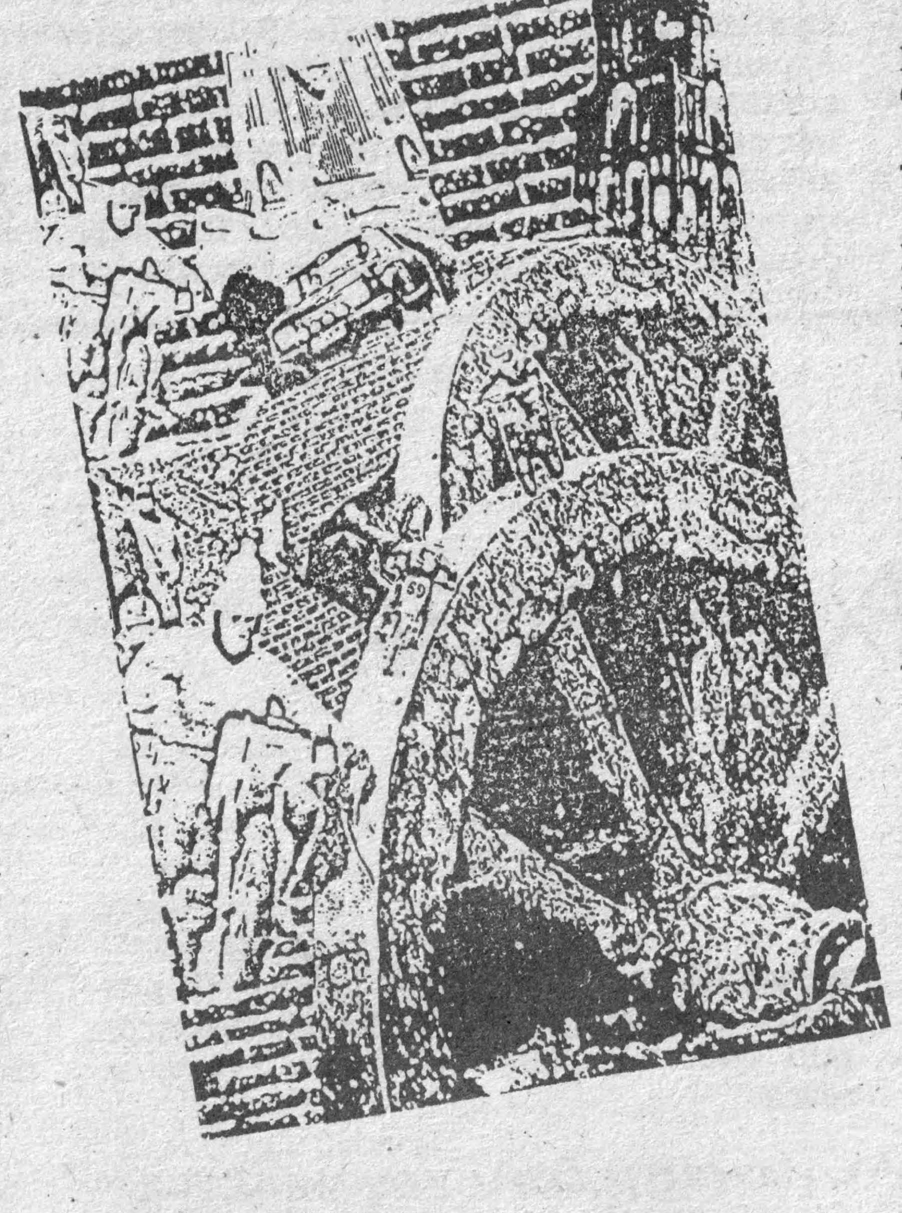
Падзеі, якімі ў Мудрова вымяраецца сацыяльна-мастацкі час — нікчэмныя. Драбнюткія крокі, высілкі выжывання выключаюць уласны выбар, ініцыятыву. Але ў гэтай замкнёнай прасторы кожная з'ява патрабуе дакладнага ўліку: грэчку даюць, цюль давалі, бензін скончыўся... Таму — пільная ўвага да паказанняў гадзінніка: "Аўтобус на Бычкі з білетамі на 17.40...", "Гадзіннік паказваў палову адзінаццатай...", "Заўтра, пасля абеду...", "На гадзінніку — палова сёмай...", "Дахаты ідуць прыцемкам...", "Два дні — суботу і нядзелю — ... не адыходзіў ад тэлефона... І вось у панядзелак..."

— Паспець уторкнуць нагу ў дзверы, пакуль яны не зачыніліся перад носам! Амаль хранаметраж цеснага, няўтульнага жыцця!

Замкнёная прастора жыве толькі цяперашнім часам. Мінулага — няма. Вайна, жыццё ў зямлянках, пасляваенная галеча не прысутнічаюць у сучаснасці, бо гэта, як і будучыня, ляжыць па-за жыццём герояў. Безнадзейны, трагічны "прэзентызм", першабытнае мысленне! Але людзей "без карэнняў", без уяўлення аб вечнасці гэта мала турбуе. Абы жыць!

І ўсплывае думка: "Божухна, навошта ты даў нам розум, мысленне, мову? Няўжо дзеля таго, каб уціснуцца ў чаргу па крупы, біць тэпцямі прусакоў? Няўжо — дзеля мізэрнага едзіва, даху над галавой. Але ж кот Барыс[11] мае ўсё гэта без праблемаў! Ён бы здзівіўся з нас, калі б мог. А мы — можам, здольныя, але не дзівімся. У процівагу рэчаіснасці свядомасць абавязкова будуе "паралельны свет", сферу мараў, ідэалаў, спасціжэння сутнасці чалавека і свету. Які ж ён убогі ў герояў кнігі! Аб рэчаіснасці яны ведаюць толькі "злую праўду", таму і вартасці могуць існаваць для іх толькі як ілюзія; быццё гэтых вартасцяў фіктыўнае, аснова іх — незнаёмасць свету. Такія вартасці ў рэчаіснасці праяўляюцца толькі як гульня, як вонкавы жэст.

Нават зразумеўшы страшную праўду жыцця, героі Мудрова могуць толькі здагадвацца аб свабодзе, плачучы, б'ючыся, апіваючыся танным "чарнілам"... Каб вырвацца з дурнаты, глупоты, хамства і ўадначас прымусіць сябе паважаць, героі на свой лад адмаўляюцца ад нялюдскага жыцця. Гэта і бедная Ларыса Пятроўна з яе любоўю да "вусатых мужыкоў" і няўдалай спробай пачаць новае жыццё на цаліне, і яе сын Ванька, апанаваны "парашутызмам" і мараходнымі жарсцямі. А белыя клёшы Лёшкі Мандрыка,

былога "караля аршанскай зоны"! Гэтая свабода не абяцае будучыні. Амаль усе персанажы твораў Мудрова не дзейнічаюць у дакладным сэнсе гэтага слова, але толькі фармальна выконваюць нейкую ролю. Таму й свабода для іх не мае тэмпаральнага вымярэння. Суб'ектыўнасць тут не азначае свабоды нешта рабіць — гэта, хутчэй, адмаўленне і чыста псіхалагічны бунт. Такая суб'ектыўнасць заўсёды, як паказвае Мудроў, шукае кагосьці мацнейшага, хто б даў ёй тлумачэнне.

Героі Вінцэся Мудрова нават не прыстасоўваюцца да абставінаў. Яны — супраць усяго, і ў той жа час веры ў годнасць жыцця яны цалкам не згубілі. Але, не маючы будучыні, яны хочуць "усяго і адразу". Таму і нявздольныя гэтыя людзі да маральных ахвяраў, да сяброўства, кахання. Усе гэтыя вартасці — загадзя спаскуджаныя. Ванька Бянькоў, якога каханне на момант узнімае над гэтым няшчасным светам, набіраецца мудрасці, якой хапае на... прасцецкі крадзеж. Ды й ці магло б выжыць каханне ў смуродзе побыту, бясконцых чэргах, у бойках, п'яных ванітах, у брудных жывёльных стасунках, у поўнай залежнасці ад "законаў зоны", пашыраных на ўсё грамадства? Героі Мудрова "перажываюць" рэчаіснасць як вялікае расчараванне, але нават не могуць растлумачыць сабе, што з імі робіцца.

Вінцэсь Мудроў у сваіх творах працягвае традыцыі еўрапейскай літаратуры аб лёсе "маленькага чалавека". Ён паказвае жыццё ў грамадстве арганізуючым ці нават памерлым. Але "жыццё пасля смерці" — гэта жыццё беспамяцтва, жыццё небяспечнай, стыхійнай энергіі "масаў". Сапраўды, адсюль — гісторыя не аднаго злачынства.

[1] У літаратуразнаўстве (у В.Шклоўскага, М.Бахціна ды інш.) гэта называецца "отстранением", калі аўтар ці герой бачаць з'яву непрадузята, без уліку свайго мінулага досведу, раптоўным, "свежым" поглядам. — **А.Н.**

[2] Гл.: Вінцэсь Мудроў. "Гісторыя аднаго злачынства". Мн., "Полымя". С. 48.

[3] Гл.2. С. 79.

[4] Гл.: И.А. Бескова. "О природе трансперсонального опыта". Вопросы философии. № 2, 1994. С. 40.

[5] Тамсама.

[6] Калі чытала кніжку Мудрова, прыгадаўся мне дыялог двух "рабацяг" на аўтобусным прыпынку. Адзін: — Трэба штосьці з блокам зрабіць. Як ты мяркуеш? Другі: — Думаю, трэба змяніць хуткасць. Будзе тады лябёдка падаваць з іншай хуткасцю.

І толькі я захапілася сваёю роляю сведкі "рацпрапановы", як ён, гэты другі, дадаў: — Не паспееш выкурыць, як яно... ужо на крыштаванні! — **А.Н.**

[7] Гл. 2. С.35

[8] Тамсама. С. 8

[9] Тамсама. С.20

[10] Гл. апісанне летняй ночы ў аповесці "Гісторыя аднаго злачынства": "Надвор'е шаптала: пакінь свае турботы, упадзі ў капу маладой саломы, закінь за галаў рукі і глядзі, глядзі... на светлую вохру захаду, на Міла-віцу, на сярпок зялёнага маладзіка..."

[11] Кот Барыс — персанаж некалькіх твораў Вінцэся Мудрова. Яго прататып жыў у Полацку ў 1981 — 1992 гг. — **А.Н.**

ІМУНАЛЁГІЯ ЛІТАРАТУРЫ, АБО ДЫЛЕМА ЭВАЛЮЦЫІ

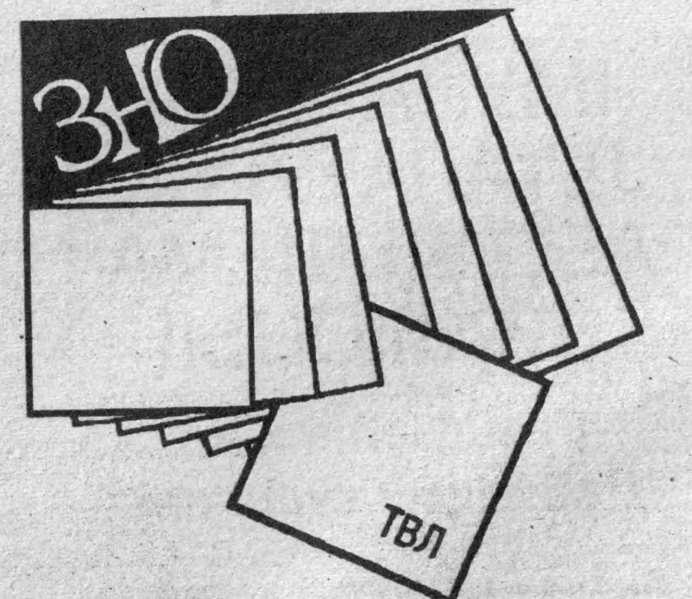
Разьдзел з кнігі "Дэфляцыя культуры"

(Заканчэньне. Пачатак на стар. 5)

рыха). Тое, што немагчыма прымусіць усё грамадства разьвівацца па схеме актыўнага разьвіцьця, мы ўжо ўпэўніліся на вопыце будаўніцтва камуністычнага раю. Стварыўшы для сваіх грамадзянаў прымітыўна-стабільныя (гарантаваныя) сацыяльныя ўмовы і пазбавіўшы чалавека волі творчага самавыяўленьня, тэарэтыкі й практыкі камунізму забясьпечылі людзям, на якіх яны ставілі свае сацыяльныя вопыты, пасьлядоўную дэградацыю (бо рух эвалюцыі нельга спыніць, як нельга спыніць плынь ракі, і разьвіцьцё чалавека сацыялістычнага грамадзтва стала рэгрэсіўным). Аднак дзесяцігодзьдзі гвалтоўнага сацыялізму, якія замарудзілі эвалюцыйны рух жыхароў Усходняй Эўропы, далі шанс яе насельніцтву набыць іншую (чым у сёньняшнім цывілізаваным сьвеце) парадыгму свайго далейшага разьвіцьця. Напрыканцы XX стагодзьдзя стала відавочна, што людзі, якія жывуць у Заходняй Эўропе й асабліва ў ЗША, з амаль дзевяностадзевяціпрацэнтавай перавяжнасьцю патрапілі ў плыню пасыўнай эвалюцыі. Гэта ня значыць, што яны эвалюцыянуюць марудна, не, якраз наадварот — даволі хутка, але чыньнікі, якія ўплываюць на іх разьвіцьцё, выключна вонкавыя. Заходні чалавек цяпер практычна ня ў стане хоць неяк уплываць на гэты працэс. Ён у плыні, тэхнакратычнае грамадзтва дыктуе свае законы й праграмы. На яго фармаваньне татальна ўзьдзейнічае камэрцыйная мас-культура й сацыяльна-бытавыя прагматычныя чыньнікі. Сур'ёзнае мастацтва, тое, якое не прыносіць грошы, было выпхнута на ўзбочыну. Рацыяналізм і прагматызм, якія надалі эканамічнаму развіцьцю заходніх краін паскораную дынаміку, прымушаюць заходняга чалавека перыядычна прыстасоўвацца да рухомых вонкавых абставінаў. Якая небясьпека забясьпечвае ягонае эвалюцыянаваньне? Перш за ўсё — страх застацца бяз працы, адстаць ад хады навукова-тэхнічнага прагрэсу (што амаль тоесна). Мастацтва й культура робяцца ўсё менш запатрабаванымі. Для вырашэньня эстэтычна-этычных праблемаў хапае рэлігіі, традыцыйнай (пераважна хрысьціянскай) маралі, некаторых відаў прыкладнога мастацтва (дызайн, прамграфіка й інш.) і кінамастацтва. У найгоршым стане якраз апынулася літаратура (нават у такіх традыцыйна-літаратурных краінах, як Нямеччына й Францыя). Заняпад заходняй літаратуры можна патлумачыць некалькімі прычынамі. Па-першае, у век кампутараў і электронікі адбыўся крызіс кнігі. Заходні чалавек ня мае багата вольнага часу, каб ахвяраваць яго кнізе, акрамя таго, яму цяжка прымусіць сябе да інтэлектуальна-разумовага дзеяньня — чытаньня, бо ягоная штодзённая праца ўсё больш робіцца разумовай. Па-другое, камэрцыялізацыя мастацтва зьмяніла патрабаваньні да масавай літаратуры й таму сур'ёзная літаратура стала ледзь ня полем дзейнасьці выключна прафэсійных філёзафаў і культуролягаў. Прафэсійныя літаратары пачалі шукаць сабе працы ў іншых памежных з літаратурай сфэрах дзейнасьці — пісаць сцэнары да фільмаў, па-мастацку распрацоўваць біяграфіі поп-зорак і вядомых палітыкаў, нават складаць тэксты для рэклямных відэакліпаў.

Цяжка пагадзіцца, што гэткі лёс літаратуры ёсьць зададзеная (безварыянтная) наканаванасьць. Відавочна, існуюць іншыя парадыгмы яе разьвіцьця. Для гэтага трэба знайсьці (у нетрах магчымасьцяў самой літаратуры) тыя сілавыя вагары й мэханізмы сацыяльнай запатрабаванасьці, якія дазволілі б перацягнуць літаратурны працэс з узбочыны (маргінэса) на сацыяльна-грамадзкі гальфстрым. Такую культуралягічную "апэрацыю" напрыканцы XX стагодзьдзя можна правесьці, бадай, толькі ў краінах Усходняй Эўропы. Яна патрабуе моцнай тэарэтычнай базы й агульных намаганьняў інтэлектуалаў з гэтых краінаў. Для аб'яднаньня намаганьняў спатрэбіцца й адмысловая культуралягічная арганізацыя, якая б каардынавала дзейнасьць. Прыстасаваць для гэтай справы ПЭН-клюб немагчыма, таму што ён ня ёсьць арганізацыяй аднадумцаў, аб'яднаных канкрэтнай справай, да таго ж дзейнасць ПЭН-клюба кантралюецца культурнымі дзеячамі з заходніх краінаў, якія будуць ня вельмі зацікаўленыя ва ўзмацненьні культуралягічнага ўплыву Усходняй Эўропы.

P.S. Гэтая праблема будзе падрабязна разглядацца на міжнароднай канфэрэнцыі "Літаратурны працэс: рэцыдывы посттаталітарнай маргінальнасьці".

Кастусь ГАМАНЕЦ

ПАЦІР

Апавяданьне

Было гэта настолькі даўно, што я б даўно на гэта забыўся, каб з гэтага ўсё не пачалося. А паколькі ўсё пачалося з гэтага, я памятаю. Дарэчы, на гэтым жа й скончылася, але пра гэта пазьней. Усяму свой час.

Я памятаю кантрастныя паўднёвыя фарбы, сыпёку, пагорак. Памятаю горад пад пагоркам — чырвоныя дахі, белыя сьцены дамоў. Цяжкае цёмнае мора. Я стаяў на пагорку й спрабаваў намаляваць краявід. Здаецца, я зьбіраўся тады вучыцца на мастака. Зрэшты, можа, проста ад няма чаго рабіць займаўся маляваньнем. Ня памятаю. Памятаю толькі, што расклаў эцюднік, выняў зь мяшэчка грунтаваную кардону, выцiснуў на палітру фарбы й пачаў маляваць эцюд. А, ледзь не забыўся! Там яшчэ была дзяўчына! Яна сядзела паблізу на выпаленай паўднёвым сонцам траве й глядзела, як я малюю. Мабыць, я кахаў яе. Ці яна мне папросту падабалася? Ці я ёй падабаўся? Ня памятаю. Памятаю, што мой эцюд набліжаўся да завяршэньня, калі зьявіўся гэты чалавек. Стары. Сівы. Ён параіў мне намаляваць пабалей пірамідальных таполяў і зрабіў яшчэ пару абсалютна сьмешных заўвагаў, як заўсёды гэта робяць людзі, зусім далёкія ад выяўленчага мастацтва. Нашкалт "чаму ў гэтым доме чатыры вакны, а ў цябе ўсяго два" альбо "трава ж зялёная, а ў цябе якая?" Я прызвычаіўся да гэткіх памагатых і не зьвярнуў бы на яго ўвагі, але раптам ён пачаў нешта хрыпла й горача шаптаць мне ў твар. Дзяўчына зьдзіўлена прыўзьнялася з гарачае зямлі. "Цераз гэтую гару, — шаптаў незнаёмы, — проста, потым па перавале, потым пустэльня, за пустэльняю ёсьць нявядомая зямля й недзе там знаходзіцца пацір мудрасьці. Хто пап'е зь яго, спазнае сьвет. Ідзі! Ідзі!" Ён сказаў усё гэта, усьміхнуўся бяззубым ротам ды пайшоў. Хвіліну я муляўся, потым склаў эцюднік, паклаў на выпаленую траву недапісаную працу ды рушыў у тым напрамку, што паказаў стары. Дзяўчына спачатку йшла за мною, пераконвала, потым спынілася, нешта крычала мне ўсьлед, але дзяўчына мяне больш не цікавіла.

Я ўзьлез на гару. Я пераадолеў перавал. Я перайшоў пустэльню. Я ледзь не памер ад смагі, ад голаду, ад роспачы. Але нешта штурхала мяне наперад. Я прайшоў яшчэ адну пустэльню. Я бачыў там людзей, якія шлі ў сьвятыя мясьціны. Але я зразумеў, што гэтыя людзі не сьвятыя, бо яны кралі адзін у аднаго, ды ў мяне ежу і ваду, ды здымалі зь мёртвых адзеньне. Яны брудна лаяліся, калі ім было цяжка й здраджвалі, калі ад гэтага залежала іхняе жыцьцё. Я дзівам выбраўся з гэтае другое пустэльні ды й патрапіў у трэцюю. І я там бачыў ваяроў з пустымі вачыма, якія людзей пераўтваралі ў камень, а камень — у пясок. І яшчэ я бачыў жанчынаў, якія людзей пераўтваралі ў жывёлаў, а жывёлаў забівалі і харчавалі іхнім мясам ваяроў з пустымі вачыма. Але я пераадолеў і гэтую пустэльню.

І патрапіў у лясы. І доўга жыў там сярод зьвяроў. Я навучыўся іхняе мове. Еў зь імі адну ежу. Яны жылі проста, але таксама кралі адзін у аднаго харч, брудна лаяліся, здраджвалі, а іхнія жанчыны, каб здабыць ежу для сваіх мужчынаў, забівалі іншых зьвяроў.

Я ўцёк зь лясоў. Я патрапіў у горад. Я блукаў па закручаных вуліцах, начаваў у метро ды сквэрах. Мяне рабавалі, хаця я амаль нічога ня меў. Мяне прыніжалі, але я ведаў, да чаго я імкнуся. Я выйшаў з горада.

І патрапіў на бераг мора. Я скраў човен. Я плыў па моры шмат часоў. Я тануў, але мяне выцягнулі з вады маракі. Далей я плыў на караблі. Маракі думалі, што я вар'ят, яны харчавалі мяне й добра са мною абыходзіліся, і ўпершыню за доўгія гады сваё вандроўкі я адпачыў. Потым мяне высадзілі на бераг, і я пайшоў па невядомае краіне, дзе жылі людзі, якія гавораць на дзіўнай мілагучнай мове. І я знайшоў закінуты паўзруйнаваны горад. І я знайшоў у горадзе старажытны храм, дзе на пастамэньце ўзвышаўся пацір са сьветлага мэталю. А наўкол пастамэнту ляжалі чалавечыя чарапы й косьці, а між імі халодна пабліскваля непатрэбная цяпер зброя. Відаць, шмат хто імкнуўся да пацiра, але ў выніку гэтае вайны пацір дастаўся мне. Мне — бруднаму, нечасанаму, на хісткіх нагох, з дрыжачымі рукамі, сівому.. Я выпіў пацiраву вільгаць. Я спазнаў сьвет.

Да мяне прыйшла мудрасць. І роўных мне не было на гэтым сьвеце. Я кінуў размаўляць зь людзьмі. Гэта нецікава. Я ведаў папярэдне ўсё, што яны мусяць сказаць. Я размаўляў адно з сабою ды й тое рэдка, бо мой суразмоўца часта шакіраваў мяне банальнасьцямі й заштампаванасьцю сваіх думак. Я жыў у храме, дзе знайшоў пацір. Сярод мёртвых касьцей, сярод мёртвае зброі. І калі з мае памяці пачалі зьнікаць цэлыя кавалкі мінулага жыцьця, я зразумеў, што канец даволі блізкі. І тут нешта зноў штурхнула мяне, я кінуў храм з пацірам і рушыў назад па добра знаёмай дарозе. І я зноў прайшоў усе гэтыя моры, пустэльні, гарады, лясы, горы, каб вярнуцца на той пагорак, зь якога ўсё пачалося. А калі я вярнуўся на пагорак, я ўбачыў на ім хлопца, які маляваў эцюд, побач зь ім на гарачай зямлі ляжала дзяўчына. Я падышоў да хлопца і дзеля пачатку размовы зрабіў пару няйстотных заўвагаў, а потым распавёў яму пра пустэльні, горы, лясы, далёкую зямлю, пра пацір мудрасьці. Я ўбачыў, як скамянеў твар гэтага хлопца. Тады я зрабіў выгляд, што пайшоў, а сам схаваўся за калючымі хмызамі ды ўбачыў, як хлопец склаў эцюднік, кінуў на зямлю недапісаны эцюд і пакрочыў у тым напрамку, што я паказаў. Дзяўчына йшла за ім, угаворвала, пераконвала. Потым спынілася, нешта крычала ўсьлед, але я ведаў, што яго ўжо ніколі і нічога ня спыніць...

Іра УЛЬСТЭРОВІЧ

ІРЛЯНДСКІ МІТ, ці Прага імклівай самарэалізацыі

"— Роры, хіба ты не здаесься разам з намі Францыі?
— Не! — цьвёрда адказаў Роры.
— Ці не зыходзіш ты да Вільгэльма?
— Не, не! — адказаў Роры.
— Тады, дзеля Бога, скажы, каго ж ты выбраў?
— Я выбраў Ірляндыю.
— Ты звар'яцеў! Ірляндыя згублена. У ёй не засталося ніводнай душы. Каго ж ты зьбіраесься абараняць?
— Мы засталіся ў Ірляндыі! — так адказаў Роры ці прыкладна так. — І я буду за яе змагацца."
"Роры выратуе Ірляндыю!"

МІТ, збольшага, падобны на непадзеленае каханьне. Суб'екту палкі пераважваньняў, як і носьбіту, спажыўцу міта, няма ніякае патрэбы спраўджваць, верыфікаваць сваё пачуцьці і сьветапогляды каштоўнасьці, бо яны ёсьць суцэльная праўда. Аб'ект каханьня (міт) не падлягае аніякай крытыцы й аналізу, зьяўляючыся ідэальным у сваёй унутранай дасканаласьці. Больш таго, ён не што іншае, як суб'ектыўна стылізаваны вобраз сусьветнага дрэва, цэнтар існага, што нязмушана структуруе жыцьцёву прастору. Кожнае слова міта (аб'екта каханьня) мае знакавую якасць (косьць), якая адвольна, здавалася б, без усялякага парадку, абрастае разнастайнымі сэнсамі (мясам). Такім чынам, суб'ект фармуе для сябе максымальна спажыўную суцэльнасьць (плоць), дзе нават тайміны існуюць пастолькі, паколькі ўжо даўно зьведаныя, хоць і не патлумачаныя. МІТ і каханьне маюць яшчэ адну генеральную ўласьцівасьць. Яны бесьсьмяротныя. Нягледзячы на шыкоўны досьвед у разнастайных галінах усемагчымае веды, чалавецтва так і не здолела знайсьці замяняльнікаў ні міту, ні каханьню. Мала што зьмянілася ад часоў крывіцкіх жрацоў. Як і яны, адравыя фізікі ды хімікі тлумачаць наш сьвет адпаведнымі мітамі. Адзінае, што моцна пацярпела, дык гэта эстэтыка тэкстаў, бо вузкая карпаратыўнасьць вымагае сваіх правілаў складаньня мітаў і адпаведнай мовы, не заўсёды прыдатнай шырокаму спажыўцу. Адсюль надзвычайнае ўскладненьне сучаснай міталегіі, яе варыябельнасьць. Тое, што для аднаго пакаленьня (групы) зьяўляецца мітавай рэальнасьцю (г. зн. праўдай), для другога мусіць быць казкай (чарадзейнай, сацыяльна-пабытовай ці інш.), для трэцяга толькі лёгкай забавай (дзіцячай гульнёй) ці нават паказкай. У значнай ступені гэта датычыцца Найноўшага Беларускага Адраджэньня — складанага міталягічнага комплексу. Выразная разьдзёртасьць фармальнага "адраджэнства" выяўляецца перш за ўсё ў ідэалах, мэтах і сродках гэтага даволі няпэўнага і аморфнага працэсу. Яшчэ за савецкім часам даў расколіну міт выключнай славянскасьці беларусаў. Багатая навуковая фактура В.Сядова сфармавала трывалы грунт для інтэлігенцкіх памкненьняў пачуваццa эўрапейцамі балтыцкага кшталту. У гісторыкарамантычным кантэксьце балтыцкую зарыентаванасьць з выразным паганскім адценьнем выявіў У.Караткевіч. Адныя толькі прозьвішчы ятоных станоўчых герояў сьведчаць за гэта: Гудас, Волат, Каляда, Велінец, Крывіц ды інш. У прафэсійных жа колах новых беларускіх гісторыкаў жаданне атаясаміць балтыцкасьць (літоўскасьць) і беларускасьць набыло у постперабудоўчыя часы такую моц, што натуральна зневажала летувісаў. Больш таго, зрабіла з іх змрочных нэўтралаў, якія хутчэй з палёгкай назіралі, як бразгатнулася долу беларуская Пагоня. На тле ж унутранай беларускай сітуацыі і "інтэгратыўнай" актыўнасьці прэзыдэнта прыхільнасьць да славянщчыны ў нацыянальна сьвядомых колах стала сінонімам элемэнтарнай непрыстойнасьці. У разьлік, ведама ж, не бяруцца "дзяды ад беларушчыны", укаранёныя у акадэміі ды інстытутах.

Пяць гадоў афіцыйнага адраджэньня выявілі і ўзаемную міжкаленную незадаволенасьць. Старэйшыя, скарыстаўшы раптоўна зваліўшуюся незалежнасьць для масавага тыражаваньня сваіх кніжак, так і не ўцямілі, што лёзунгі пачатку стагодзьдзя (калі найвялікшай марай было стварэньне нацыянальна-культурнай аўтаноміі ў скла-

---

Лера СОМ

25 КРЫЛАТЫХ ВЫРАЗАЎ *

DE NIHILO NIHIL [1]

...Пераважная большасць беларускіх пісьменнікаў цытуе расхожых расейскіх класікаў. Нязначная меншасць — хрэстаматыйных класікаў заходніх (у расейскіх перакладах).

Узровень адукацыі? — неадукаванасці?..

PRIMUS IN ORBE DEOS FECIT TIMOR [2]

...Як толькі з'яўляецца Бог, з'яўляецца і раб Божы. Раб — не чалавек. Экзатэрычная рэлігія — жывёльная форма пазнання.

SOLUS CUM SOLA NON COGITABUNTUR ORARE: "PATER NOSTER" [3]

...Хрысціянства адняло ў пачуццёвага кахання саму мажлівасць адчуваць сябе цнатлівым і чыстым.

PARVUM PARVA DECENT [4]

...Насельніцтва (сурагат паняцця "народ") спажывае сурагат паняцця "культура" і чамусьці здзіўляецца паўсюднаму смуроду прыбіральні.

FPAGILE CORPUS ANIMUS SEMPITERNUS MOVET [5]

...Без авалодання целам чалавеку не дадзена спасцігнуць ні душу, ні дух. Авалоданне ж пачынаецца з павагі.

TEMPUS TANTUM NOSTRUM EST [6]

...Спісваюць на час уласныя дурасць, подласць ці пошласць інфантылы і (ці) баязлі ўцы.

RES LOQUENTUR, NOBIS TACENTIBUS [7]

... Каханне — рэч незакончаная, незавяршаемая і сустракаецца рэдка, бо мала хто працавіты настолькі, каб штодня займацца яго будаўніцтвам, калі вакол процьма хатніх спраў.

NON PROGREDI EST REGREDI [8]

...Рэшткі сапраўдных, найстаражытнейшых ведаў называюць містыкай і ставяцца да іх горш, чым да дзіцячых казак... І людзі, якія маюць высокі містычны прарыў, не гавораць пра гэта, бо баяцца мянушкі хлусаў-фантазёраў-вар'ятаў. Маўклівы мур страху не пускае іх ісці далей.

APUD ALIOS LOQUI DIDICERUNT, NON IRSI SECUM [9]

... Ёсць катэгорыя літаратараў, якія, патрапіўшы ў сталічны літасяродак, дзе даволі суразмоўцаў, не пішуць болей — бо выгаворваюць тое, што раней выпісвалі: размова ж таксама дае магчымасць фармуляваць сябе, а больш, як высвятляецца, не трэба.

AVARITIA COPIA NON MINUITUR [10]

...Беднасць — выдатная школа, пакуль яна не перашкаджае набыццю ведаў.

MEMENTO SERVITUDINEM [11]

... Вольным можа быць толькі той, хто не мае ні сям'і, ні сяброў.

MUNDUS VULT DECIPI, ERGO DECIPIATUR [12]

...Калі б чалавек ведаў, як ягоная хлусня адбіваецца на ім самім, ён бы наогул замоўк.

FESTINA LENTE [13]

... Няспешную хаду можа сабе дазволіць толькі той, хто ведае, куды ён ідзе.

SERVITUDO ALTERA MORS [14]

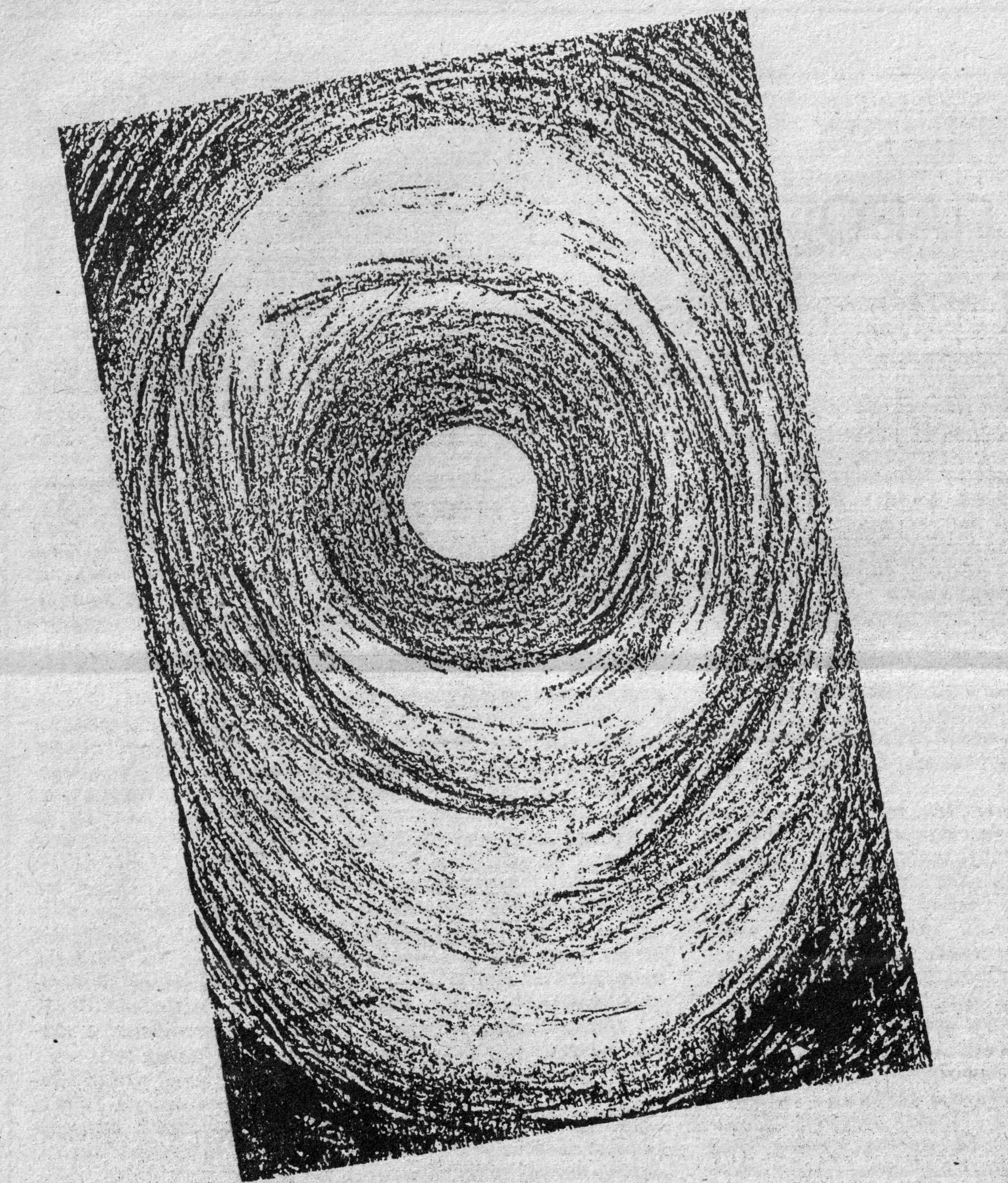
...Паміж поўным рабствам і поўнай свабодай маецца безліч пераходных станаў.

RES SUIS VOCABULIS NOMINARE [15]

... Думка — адлюстраванне першаідэі, першы яе адбітак. Слова — гукавое афармленне думкі, другі адбітак. Пісьмо — графічны сродак перадачы гуку, трэці адбітак. Пры кожнай трансфармацыі нешта страчваецца. Той, хто працуе з напісаным словам, наколькі ён далёкі ад першаасновы?..

GRAVISSIMUS EST MORBUS QUI A CAPITE DIFFUNDITUR [16]

...Галоўны прынцып іерархіі — на прыступку вышэй стаіць той, хто больш дасканалы, больш працаздольны, больш дальнабачны. Жыццяздольныя толькі тыя сістэмы, дзе паслядоўна вытрымліваецца гэты прынцып.

дзе Расіі) у дні сёньняшнім вядуць да стварэньня комплексаў нацыянальнай непаўнавартасьці. Іхнія ўспаміны, поўныя аўтазахапленьня, пра выданьне нейкіх рукапісных газэтаў і позвы ў КДБ выклікаюць у маладых адно скептычную ўсьмешку і ўспрымаюцца як змуляныя паказкі. Да таго ж старэйшыя навялі псоту на СЛОВА, зрабіўшы яго бессэнсоўным ці папрост хлусьлівым ("мне краёў чужых ня трэба, як не варажы..."). І адчайная дзея студэнтаў, што спрабавалі дыскрэдытаваць чужы сьцяг, дасца ў знакі ўстакроць больш, чым бясконцыя нудныя просьбы (у каго прасілі?) нацаўтарытэтаў. Змарнаваныя гады не выявілі арганізаванай стваральнай дзеі, без якой любая нацыянальная ідэя набывае статус хімеры. Цяпер дзея мусіць быць прамой і змагарнай, пазбаўленай залішніх словаў, бо гэта распыльвае і так малыя сілы. Балбатня, праз якую, напрыклад, так любіць выцьвярэджваць свае і грамадскія комплексы сп.Адамовіч ("Правы рэванш"), сягоньня ня проста пустая забава — гэта ўжо гатовы кампрамат на ўсе нацыянальна здаровыя памкненьні. І тым ня меньш маладыя ўхапіліся за новы міт — ірляндскі. Маўклівае і дзейнае каханьне, што мусіць разгарнуцца у здэмаралізаваным горадзе. Пакуль яшчэ беларуска-ірляндская лучнасьць вышукваецца ў бульбяной кулінарыі, віскі (нібыта падобнае на тутэйшую жытнёўку), у газэтных выцемках сямідзесяцігадовай даўніны (падрабязьней глядзі Н.Н. 1994, № 12). Нясьпелае каханьне прымушае не заўважаць больш істотных, але меньш прыемных рэчаў. Напрыклад тое, што татальную ўсюдыпранікнёнасьць ірляндскага касьцёлу ня здолелі б вытрымаць нават самыя апантаныя каталікі Беларусі. Ці тое, што масавая ірляндская эміграцыя ў адрозьненьне ад нашай, якая ў сваёй большасьці запісвалася кім заўгодна, толькі не беларусамі, так і не забылася, скуль яна, якога роду. Палымяная любоў да разьдзёртай радзімы перыядычна выцілівалася ў значныя грашовыя зборы сярод ірляндскай грамады на справу змаганьня з ангельскай акупацыяй.

І ўсё ж маладыя закахаліся ў Ірляндыю. Закахаліся ня столькі ў выбітны фолк ці ў славутага "УЛІСА", колькі ў вобраз мужнага змагара з Поўначы іхняе выспы, якога яшчэ нельга адшукаць ні на Захадзе, ні на Усходзе нашай краіны. МОЦ ТАГО, ХТО ПАВІНЕН БЫЦЬ СЛАБЫМ, ЗАЧАРОЎВАЕ.

Нават распрананьне да майткоў на ангельскай мытні (пераблыталі з-за рудой барады з ірляндцам) выклікае ў некаторых беларусаў салодкае трымценьне далучанасьці да СПРАВЫ. Але гэтага замала. Бо, хай сабе і маладое і непадзеленае, каханьне (ірляндскі міт) павінна быць ня толькі словам, але і ЛАДАМ, ДЗЕЯЙ, што рана ці позна ўпарадкуе беларускі хаос.

PUGNAM HERI VIDI [17]

Усё жыццё вучышся любіць. За хвіліну навучаешся ненавідзець.

POPULATUS [18]

...Душа заваёўніка больш пустая, чым спаленая ім зямля. Тое ж датычыцца і народаў-заваёўнікаў.

AUDI, SILE [19]

... Гледзячы беларускае ТБ, думаецца, і занадта часта:

— Калі табе за гэта заплацілі, ты — падонак; калі ты шчыра так думаеш — асёл.

CAVE, QUID DICAS, QUANDO ET CUI [20]

...Узносяць не самага таленавітага, а таго, хто прыйшоў своечасова.

FIAT LUX [21]

Калі ў тваёй галаве цемра, ты не маеш права патрабаваць святла ад свету.

QUID AGAM, JUDICES? [22]

...Найбольш цікавыя тыя дзённікі, якія аўтары меркавалі спаліць.

IMMORTALIA NE SPERAS [23]

...Той, хто думае пра вечнае — крочыць да славы, хаця марыць пра бессмяротнасць.

NOX NON IMPEDIT [24]

...Паэтам лепей працуецца ноччу, таму што ім не замінаюць грубыя думкі "штодзённасці".

IN EA TERRA DIU MANSI [25]

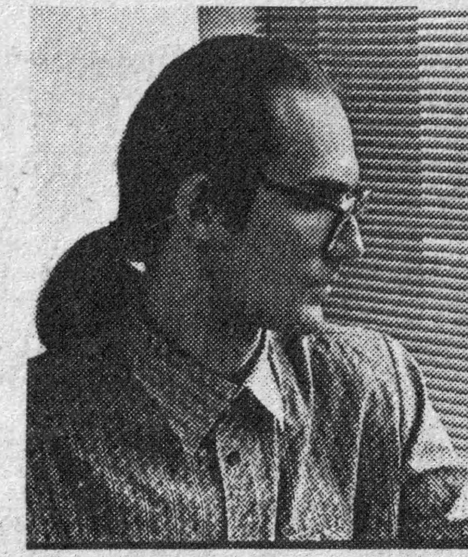
...Таму, хто ўмее хадзіць па лязу, цяжка ісці па шырокай дарозе.

---

* 25 крылатых выразаў трэба завучыць напамяць студэнту філфака, каб здаць залік па лацінскай мове.

[1] Нічога з нічога не ўзнікне.
[2] Першымі ў свеце багоў стварыў страх.
[3] Ён і яна сам-насам не падумаюць чытаць "Ойча наш".
[4] Маленькім пасуе маленькае.
[5] Тленнае цела рухае вечны дух.
[6] Толькі час нам належыць.
[7] Няхай мы маўчым — справы гавораць.
[8] Не ісці наперад — значыцца ісці назад.
[9] Навучыліся казаць перад іншымі, але не самі з сабой.
[10] Багацце прагнасці не змяншае.
[11] Помні пра рабства.
[12] Свет жадае быць падманутым, дык няхай падманваецца.
[13] Спяшайся павольна.
[14] Рабства — тая ж смерць.
[15] Называць рэчы іх імёнамі.
[16] Найбольш цяжкая тая хвароба, якая пачынаецца з галавы.
[17] Учора я бачыў бітву.
[18] Гэтае слова мае два значэнні: спустошаны і які спустошыў.
[19] Слухай і маўчы.
[20] Думай, што, калі і каму гаворыш.
[21] Няхай будзе святло!
[22] Што мне рабіць, суддзі?
[23] Не чакай бессмяротнасці.
[24] Ноч не замінае.
[25] Я доўга заставаўся ў гэтай краіне.

Міхал АНЕМПАДЫСТАЎ

НАРОДНЫ АЛЬБОМ

(міжваенны перыяд)

ЮЗІК

Усім прывітаньне
Завуць мяне Юзік
Я хачу жыць
У Савецкім Саюзе

Я просты хлопец
Я хлопец зь вёскі
На пілараме
Пілую я дошкі

Дошкі пілую
Ад рана да рана
А скутку няма
Бо працую на пана

Маю заробак
Мізэрныя грошы
П'ю самагонку
Палю папіросы

Я супраць прыгнёту
Паноў ды падпанкаў
Чакаю з надзеяй
На рускія танкі

КАЗІК

Вітам панове
Я Казік Песецкі
Я рэакцыйны
І анцісавецкі

Я рэпрэзэнтант
Ад пануючай клясы
Эксплюатую
Працоўныя масы

Тут я праездам
Па справах прыватных
Справы зраблю
І паеду дахаты

Мешкам у Вільні
Маю там краму
Мода для дамы
І мода для пана

Грошай хапае
Усё будзе добра
Нех жые Польска
Ад мора да мора

БОЙКА НА ЛУЗЕ

Сустрэліся неяк
Выпадкам на лузе
Юзік і Казік
Казік і Юзік

Казік сьпяшаўся
І не павітаўся
Юзік пакрыўдзіўся
І разлаваўся

Юзік спыніўся
І запытаўся
Хто ты такі?
Адкуль ты ўзяўся?

Казік ў адказ
Далікатна змаўчаў
А Юзік пакрыўджаны
У лоб яму даў

Казік за Юзікаў
Гузік схапіўся
І на сырую
Зямлю паваліўся

Вось жаш наступствы
Сустрэчы на лузе:
Ходзіць па вёсцы
Бяз гузіка Юзік

КАНТРАБАНДЫСТ

Тут, на памежжы
Каменныя вежы
Жалезныя дзьверы
Замкі і засовы
Таемныя пасткі
Падземныя сховы
Маўклівыя маскі
На тварах аховы
Ім сэрцы і душы
Аплецены дротам
І токам атручана кроў.

А ў кантрабандыста
Блакітныя вочы
Ён працуе штоночы
Робіць цёмную справу
Парушаючы Права
І закон крымінальны
Праз граніцу цягае
Кантрабандны тавар

А ў кантрабандыста
Сталёвыя нэрвы
Ён гуляе у цемры
Ў небясьпечныя гульні
А драпежная куля
Нецярпліва чакае
Каб нарэшце спаткацца
Каб напіцца крыві

Ды ў кантрабандыста
Ёсць ад кулі замова
Не баіцца ён змовы
І таемнае пасткі
Не баіцца ён кратаў
Ўсё адно ён дахаты
Адсюль уцячэ

Бо ў кантрабандыста
Ёсць на сэрцы наколка
Там ключы і іголка
І кажанавы крылы
Ён турэмныя краты
Тым ключом адмыкае
Крылы ш'е і зьлятае
Прэч у чорную ноч

АЛІЦЫЯ

На вакацыях, пад акацыяй,
У альтанцы сядзела Аліцыя.
Элегантная і выкшталцоная,
І чытала напамяць Гарацыя

У кампаніі дзьвух каляжанак,
Вядучы дыялогі прыватныя,
Пілі каву яны з цынамонам
З парцэлянавых філіжанак

Час ад часу да іх кавалеры
Заглядалі нібы выпадкова
Кавалеры мелі манэры,
І намэры цнатліва-прыстойныя

Хлопцы трымаліся з годнасьцю
Стрыманай ды зухаватай
І зрэдку любілі дзяўчат
Далікатна спалохаць вужакай

А побач ў балоце жабы
Песьні сьпявалі маркотныя
На тыя адвечныя тэмы,
Што сэрца хвалююць шляхотнае

Так мінала ў нябыт пакрыёму
Тое ціхае, цёплае лета.
На парозе стаяла восень,
Пагражаючы пісталетам.

ЛАЛАЛАЛА

У нашым мястэчку восень,
І прыхадні розныя лазяць па хатах.
Тыкаюць пальцамі ў сала
І наводзяць свае парадкі

Ў мяне на душы паскудна
І словаў бракуе, каб выказаць гэта.
І не хапае мне моцы,
Каб далей моўчкі трываць

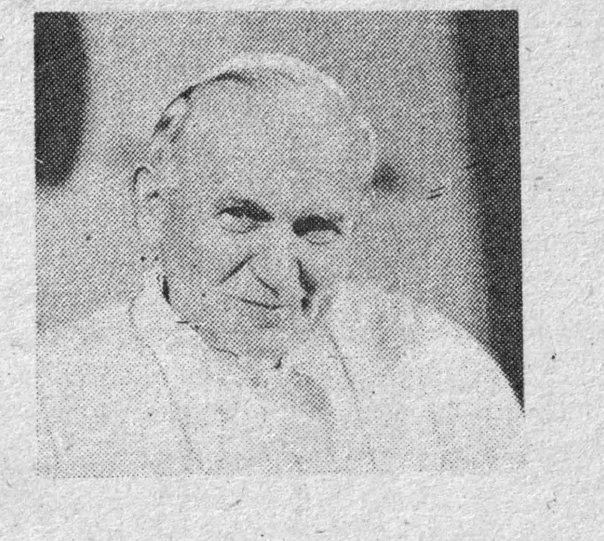
Я пайду па мястэчку,
Я вазьму у рукі кала
І засьпяваю ўголас,
Каб чулі ўсе:
— "Лалалала!"

ЗНО
Сучаснае мысленне

Ян Павел II

ПЕРАКРОЧЫЦЬ ПАРОГ НАДЗЕІ

Урыўкі з кнігі *

“ПАПА-НЕСПАДЗЯВАНАК”

Што вядома на Беларусі з сучаснай каталіцкай думкі? Якія аўтары неатамісцкай плыні, тэолагі Касцёла, прадстаўнікі каталіцкай інтэгральнай антрапалогіі вядомы ў нас? Відавочна, не можам пакуль што пахваліцца багаццем перакладаў гэтага кірунку, засяроджаныя на самой “смятанцы” — дэканструктывізме, постмадэрнізме, канцы-гісторыі і г.д.

А тым часам на тле сучаснай сусветнай думкі — не толькі “кветкі зла”; застаюцца і даюць добры плён традыцыі, што ідуць ад Праайцоў... Тамісцкае мысленне — стрыжань пабудаванай еўрапейскай культуры. Абагуліўшае рацыянальным чынам пэўную ісціну Богаведы, яно аказалася надзвычай стасоўным як для далейшых уласна-духоўных развязанняў, так і для практычнага — тэхнічна-культурнага — уладкавання жыцця еўрапейскай супольнасці. Адзіны, святы, усеагульны і апостальскі Касцёл як бы паўстаў наземнай службай, што заапекавалася справамі слушнасці таго ўладкавання.

Таму невыпадковая цікавасць да інтэлектуальнага аблічча і інтэнцый Таго, хто наканаваннем вылучаецца на чаленне Рымска-каталіцкай царквы — Рымскага Папы. Папа Ян Павел II — да пантыфікату кардынал, арцыбіскуп Кракаўскі Караль Вайтыла — з кастрычніка 1978 г. уважаны за пераемніка Пятра на Рымскай катэдры і Вярхоўцу сусветнай хрысціянскай царквы. “Папа-неспадзяванак” — гэткае рэнамэ заслужыў рымскі біскуп неўзабаве адразу ж пасля пачатку пантыфікату. На тое засведчылі шмат якія рысы і ўчынкі Яна Паўла II, сярод якіх не апошняе месца займаюць менавіта яго інтэлектуальныя якасці. Напэўна, не кожнаму вядома, што Караль Вайтыла да абрання на Рымскую катэдру меў за плячыма багаты літаратурны і філасофска-тэалагічны досвед: не меўшы трыццаці год (нар. у 1920 г.) дастаў ступень доктара габілітаванага ў галіне філасофіі (што адпавядае ступені доктара навук па савецкай класіфікацыі); з 1956 г. і да самага абрання Папам — кіраўнік катэдры этыкі ў Люблінскім каталіцкім універсітэце, ксёндз-прафесар. Найбольш вядомыя яго працы “Каханне і адказнасць” (1960), “Тамісцкі персаналізм” (1961), “Этыка і маральная тэалогія” (1967), “Асоба і чын” (1969), “Роздумы аб смерці” (1975). Апроч таго, аўтар шэрагу паэтычных і драматургічных твораў.

Між іншым, браў актыўны ўдзел, як польскі епіскап і тэолаг, у працы і падрыхтоўцы дакументаў II Ватыканскага Сабору (1962 — 1965), што стаўся этапнай падзеяй у жыцці сучаснага Касцёла. Вядома ж, з пачаткам пантыфікату цэнтр высілкаў Вайтылы перанесены ў плоскасць практычнай евангелізацыі свету (“новай евангелізацыі”), у мысленне катэгорыямі Касцельнай Дактрыны. Аднак жа спантанічныя маральныя і філасофскія выказванні папежа, што час ад часу прасочваюцца ў друк, а нярэдка прамаўляюцца падчас місійных казанняў, — стала сведчаць пра інтэлектуальную няўрымслівасць цяперашняга Вярхоўцы Касцёла.

Кніга-дыялог з італійскім журналістам і пісьменнікам Віторыя Месоры (Vittoria Messori) “Перакрочыць парог надзеі” — як бы скутак найноўшага досведу Яна Паўла II, яго развагі над сучаснымі і адвечнымі пытаннямі веры і Богаведы. 35 самых разнастайных пытанняў пра веру, Бога-Айца, Хрыста, лёс хрысціянства ў постсучасную пару, яго стасункі з ісламам, будызмам, юдэйствам і г.д. у пісьмовай форме задаў Папу журналіст і атрымаў аўтограф адказаў Яго Светласці. Некаторыя агляадальнікі лічаць, што дадзеная кніга — своеасаблівы інтэлектуальны тэстамент цяперашняга Папы, выдатны ўзор сучаснага тамісцкага мыслення і фенаменалогіі, а адначасна — творчай тэалогіі і ў пэўным сэнсе містыкі. Разгадваць прыхаваныя сэнсы фігураў Папавай думкі даследчыкам давядзецца немалы час.

Паводле досведу перакладчыка, “сакрэт” Папавага стылю выказвання заключаецца не ў семантыцы і сінтаксісе (яны досыць адвольныя і месцамі нават “непрычасаныя”), і не ў падразумявальнай дагматычнай дактрыне (яна папросту не азначана як след, як бы вынесена за дужкі дыскурсу, хоць фармальна апеляцыі робяцца да яе...), а ў тым, што думка Папы жыва генеруецца ў працягу паміж простым словам (увесь час новым, каторае шукаецца) і Дактрынай Касцёла, іманентнай і не акрэсленай выразна. У пэўным сэнсе Папа, як на наша ўспрыманне, дэманструе ўзор, можа быць, нечуванай вольнасці мыслення (постмадэрнізму), што да традыцыйна-кансерватыўнага вобразу Рымскага Папы. — Пацвярджаючы, такім чынам, невыпадковасць свайго паспалітага менавання “папа-неспадзяванак”.

“Неспадзяванкі” Яна Паўла II у апошняй кнізе “Перакрочыць парог надзеі”, выдадзенай пры канцы 1994 г. агульным тыражом каля 20 млн. экземпляраў, асэнсоўваюцца сёлета чытачамі болей чым у 36 краінах свету. Апроч, пакуль што, Беларусі.

Перакладчык

<...>

МАЛІЦЦА: ЯК І ДЗЕЛЯ ЧАГО

2. — Няхай жа будзе дазволена папрасіць Вашу Светласць адкрыць хоць бы частку свайго сэрца. У сувязі з перакананнем, што ў Вашай асобе — падобна як у выпадку кожнага Папы — прысутнічае Таямніца, ка[illegible]ую прымаем дзякуючы веры, узнікае міжвольнае пытанне: як Ваша Светласць нясе такі цяжар, што, па-чалавечы беручы, невыносны? Ніводзін чалавек на зямлі, нават найвышэйшыя прадстаўнікі паасобных рэлігій, не маюць такой адказнасці: ніхто бо не ўваходзіць у такую блізкую лучнасць з Богам.

Калі можна запытацца: як Ваша Светласць звяртаецца да Хрыста? Якім чынам вядзе ў малітве дыялог з тым Хрыстом, каторы даручыў Пятру (каб дайшлі ажно да Вашай Светласці, дзякуючы апостальскай пераемнасці) “ключы Царства нябеснага”, надзяляючы яго ўладай “звязвання і развязвання”?

— Пытаецеся пра малітву, пытаецеся ў Папы аб тым, як ён моліцца. Можа, пачнём з таго, што св. Павел піша ў Лісце да рымлянаў. Думаю, апостал патрапляе *in medias res*, калі кажа: “Дух дапамагае ў нашай слабасці. Бо калі не ўмеем маліцца так, як трэба, сам Дух просіць за нас маленнямі невымоўнымі (Рым., 8, 26)”[1]

Чым з’яўляецца малітва? Найбольш пашыранае меркаванне, што гэта — размова. У размове заўсёды ёсць “я” і “ты”, прычым “Ты” ў дадзеным выпадку пішацца з вялікай літары. Першапачаткова вопыт малітвы вучыць, нібыта “я” тут вядучае. Але потым пераконваемся, што на самай справе інача. *Вядучым з’яўляецца “Ты”, у каторым бярэ пачатак наша малітва.* Менавіта гэта даводзіць св. Павел у Лісце да рымлянаў. Для Паўла малітва з’яўляецца адбіткам усёй створанай рэчаіснасці, у пэўным сэнсе — *функцыяй касмічнай.*

Чалавек — святар усяго стварэння, прамаўляе ад яго імя, але прамаўляе настолькі, наколькі яго вядзе Дух. Належала б асэнсаваць увесь гэты фрагмент Ліста да рымлянаў, дзеля таго каб увайсці ў глыб таго, чым з’яўляецца малітва: “стварэнне з надзеяй чакае з’яўлення сыноў Божых. Бо стварэнне не самахоць паддалося марнасці, але па волі таго, хто авалодаў — у надзеі, што само яно будзе вызвалена з палону тлену на волю і славу дзяцей Божых. Бо ведаем, што ўсё стварэнне разам стогне і пакутуе ажно дагэтуль у пакутах нараджэння. Дый не толькі яно, але і мы самі, што маем зачатак Духу, і мы ўсёй сваёй істотай стогнем, чакаючы ўсынаўлення — выкуплення цела нашага. Бо мы вызвалены надзеяй” (8, 19—24). І тут сустракаемся з раней ужо працытаванымі словамі, дзе Апостал сцвярджае: “Дух дапамагае ў нашай слабасці. Бо калі не ўмеем маліцца так, як трэба, сам Дух просіць за нас маленнямі невымоўнымі” (8, 26).

Такім чынам, найважнейшы ў малітве — Бог. Найважнейшы — Хрыстос, каторы ўсёчасна вызваляе стварэнне з палону тлену і вядзе да вольнасці, да славы дзяцей Божых. Найважнейшы — *Святы Дух*, каторы “дапамагае ў нашай слабасці”. Малітву заўсёды пачынаем з думкай, што гэта наша ініцыятыва. Тым часам гэта заўсёды Божая ініцыятыва ў нас. Дакладна так, як піша св. Павел. *Гэтая ініцыятыва вяртае нам нашу ўласную чалавечнасць, вяртае нам нашу апрычоную годнасць.* Словам, вядзе нас да найвышэйшай годнасці дзяцей Божых, сыноў Божых, каторыя з’яўляюцца чаканнем усяго стварэння.

Маліцца можна і трэба па-рознаму, як багата вучыць нас таму Біблія. *Кніга псалмаў дзеля гэтага незаменная.* Трэба маліцца “маленнем невымоўным”, каб увайсці ў рытм хваляванняў самога Духу. Трэба прасіць аб прабачэнні, уключаючы ў гэтае вялікае жаданне Хрыста Адкупіцеля (Габр., 5, 7). І ўвесь час трэба выказваць хвалу. *Малітва заўсёды — opus gloriae* (твор хвалы). Чалавек — святар стварэння. Хрыстос замацаваў гэтую яго годнасць і гэтае пакліканне. Стварэнне спаўняе свой *opus gloriae* праз тое, што ёсць, чым ёсць і чым становіцца.

Навука і тэхніка таксама ў пэўным сэнсе служаць той жа мэце. Аднак жа паколькі яны — тварэнне рук чалавечых, то могуць ад той мэты адводзіць. Узнікае пагроза, што цяпер гэта ў нашай цывілізацыі ўзмацняецца, таму гэтай цывілізацыі так цяжка быць цывілізацыяй жыцця і любові. Бракуе ёй якраз таго *opus gloriae*, галоўнага прызначэння ўсіх стварэнняў і найперш *чалавека*, каторы быў створаны дзеля таго, *каб праз Хрыста становіцца для гэтых стварэнняў святаром, прарокам і каралём.*

Пра малітву напісана вельмі многа. Яшчэ болей чым напісана дасведчана ў гісторыі роду чалавечага, асабліва ў гісторыі Ізраіля, а таксама ў гісторыі хрысціянства. *Паўнату* малітвы чалавек асягае не тады, калі найбольш выяўляе сябе, але тады, *калі ў ёй найпаўней прысутнічае сам Бог.* Сведчаць аб гэтым гісторыі містычнай малітвы на Усходзе і на Захадзе: св. Францішак, св. Тэрэза з Авіля, св. Ян ад Крыжа, св. Ігнацi Лаёла, а на Усходзе, напрыклад, св. Серафім з Сарова[2] і шмат іншых.

<...>

ЦІ БОГ САПРАЎДЫ ІСНУЕ?

4. — Вера хрысціян-католікаў, для каторых Ваша Светласць з’яўляецца пастарам і настаўнікам (у імя адзінага Святара і Настаўніка), мае як бы тры “ступені”, тры “ўзроўні”, што цесна паміж сабой звязаны: Бог, Ісус Хрыстос, Касцёл. <...>

З пэўнасцю вера ёсць дарам, Божай ласкаю. Але дарам Божым ёсць таксама і розум. Згодна з выказваннямі святых і дактароў [3] Касцёла, хрысціянін “верыць, каб разумець”, але пакліканы таксама “разумець, каб верыць”.

Пачнём ад пачатку: Святы Айцец, хочучы застацца — калі гэта магчыма, прынамсі, пакуль што — у чалавечай перспектыве, ці можа чалавек — і якім чынам — прыйсці да пераканання, што Бог сапраўды існуе?

— У Вашым пытанні па сутнасці маецца на ўвазе *паскалеўскае адрозненне* паміж Абсалютам, ці *Богам філосафаў* (*“libertins”*, рацыяналістаў), і *Богам Ісуса Хрыста*, а перад ім — Богам Айцоў ад Аўрама да Майсея. *Толькі гэты другі з’яўляецца Богам Жывым.* Першы — плён чалавечай думкі, чалавечай спекуляцыі, каторая, зрэшты, можа распавесці пра Яго і нешта слушнае, як прыгадвала нам гэта саборавая Канстытуцыя *“Dei verbum”*. Усе гэтыя разумовыя аргументы па сутнасці ідуць дарогай, паказанай у Кнізе Мудрасці (прытчаў Саламонавых. — ***Заўв. пер.***) і Лісце да рымлянаў: ад бачнага свету да нябачнага Абсалюту.

Па-свойму рухаецца тою дарогаю Арыстоцель, па-свойму — Платон. *Хрысціянская традыцыя да Тамаша з Аквіны* [4], у тым ліку і Аўгустын, была хутчэй звязана з Платонам, ад якога адначасна імкнулася дыстанцыявацца і слушна, бо для хрысціян Абсалют філасофскі, ці то як Першая Істота, ці то як Найвышэйшае Дабро, з’яўляецца чымсьці другарадным. Навошта займацца філасофскімі спекуляцыямі на тэму Бога, калі прамаўляў да іх Жывы Бог, і не толькі праз Прарокаў, але праз свайго Сына? *Тэалогія Айцоў*, асабліва на Усходзе, яшчэ болей дыстанцуецца ад Платона і ад філосафаў. Яна застаецца тэалогіяй нават тады, калі распрацоўвалася як філасофія (такі прыклад у навачасную пару ў выпадку Уладзіміра Салаўёва).

Затое св. Тамаш у пэўным сэнсе не пакінуў дарогі філосафаў. Пачаў “Збор тэалагічны” з пытання: *“An Deus sit”* — “Ці існуе Бог?” (пар. 1, ч. 2, а. 3), гэта значыць ад таго самага пытання, каторае ставіце Вы. І пытанне гэтае аказалася вельмі патрэбным. Гэтае пытанне стварыла не толькі тэадыцэю, але таксама і ўсю заходнюю цывілізацыю. Цывілізацыя гэтая, як уяўляецца, найбольш развітая, пайшла ў рытме гэтага пытання. І хоць сёння, на жаль, “Збор тэалагічны” адкладзены на паліцы, аднак жа гэтае пачатковае пытанне “Збору” застаецца ў нашай цывілізацыі і гучыць зноў.

У гэтым месцы належала б працытаваць цалкам наступны фрагмент Канстытуцыі *“Gaudium et spes”* II Ватыканскага Сабору: “Парушэнне раўнавагі, якое перажывае сённяшні свет, у сутнасці звязана з больш прынцыповым зрушаннем раўнавагі, каторае мае месца ў сэрцы чалавечым. Таму што ў самім чалавеку многа элементаў узаемна змагаюцца. З’яўляючыся стварэннем, ён зведвае, з аднаго боку, шмат якіх абмежаванняў, з другога боку, адчувае сябе неабмежаваным у сваіх памкненнях і пакліканы да вышэйшага жыцця. Прыцягнены многімі спакусамі, мусіць увесь час выбіраць паміж імі і адмаўляцца ад некаторых. Усё часцей, будучы слабым і грэшным, робіць тое, чаго не хоча, але ж не тое, што хацеў бы рабіць. Таму пакутуе ад раздвоенасці ў самім сабе, ад чаго ў сваю чаргу столькі і такіх вялікіх супярэчнасцей нараджаецца ў грамадстве. <...> Апроч таго, у сувязі з цяперашняй эвалюцыяй, з кожным днём *усё больш тых, хто ставіць альбо самыя галоўныя пытанні, альбо з новай пранікнёнасцю разважае: чым ёсць чалавек;* які сэнс цярпення, зла, смерці, што па-ранейшаму існуюць, хоць адбыўся такі вялікі прагрэс? Навошта гэтыя перамогі, купленыя такім вялікім коштам; што можа чалавек даць грамадству і чаго можа ад яго чакаць; што будзе пасля гэтага зямнога жыцця? Касцёл жа верыць, што Хрыстос, каторы за ўсіх памёр і паўстаў з мёртвых, можа чалавеку праз Дух Святы даць святло і сілаў, каб здольны быў адпавядаць свайму найвышэйшаму прызначэнню; і што не дадзена людзям іншага пад небам імені, праз якое маглі б быць збаўленымі. Гэтак жа сама верыць, што ключ, цэнтр і мэта ўсёй чалавечай гісторыі знаходзіцца ў яго Гаспадару і Настаўніку” (*“GS”*, 10).

Надзвычай змястоўны гэты саборавы тэкст. З яго выразна відаць, што адказ на пытанне: *“An Deus sit?”* — не толькі справа інтэлекту, але гэтак жа і справа ўсёй чалавечай экзістэнцыі. Залежыць ад шмат якіх сітуацый, у каторых чалавек шукае значэння і сэнсу той жа экзістэнцыі. Пытанне аб існаванні Бога найглыбей звязана з *мэтанакіраванасцю чалавечага бытавання.* Гэта не толькі справа розуму, але гэтак жа справа чалавечай волі, больш таго, *справа чалавечага сэрца* (*“Les raisons du coeur”* Блеза Паскаля). Думаю, што няслушна мяркуецца, быццам пазіцыя св. Тамаша перадусім рацыяналістычная. Сапраўды трэба прызнаць рацыю Эцьена Гільсана, калі ён услед за Тамашам кажа, што найцудоўнейшы з Боскіх твораў — розум, але гэта зусім не азначае аднабаковага рацыяналізму. Тамаш — выказнік усяго багацця і складанасці любой створанай істоты, і найперш істоты чалавечай. Нядобра сталася, што мысленне яго адсунута ўбок у паслясаборавую пару, бо яно не перастае быць узорам філасофскага і тэалагічнага універсалізму. У гэтым кантэксце трэба таксама прачытваць яго *quinque viae*, гэта значыць “пяць дарог”, што вядуць да адказу на пытанне *“An Deus sit?”*

<...>

ДОКАЗЫ ІСНАВАННЯ БОГА: ЯШЧЭ АКТУАЛЬНЫЯ?

5. — ...Відавочна, не падлягае дыскусіі філасофская ці тэарэтычная слушнасць таго, што Святы Айцец пачаў тлумачыць. Але ці мае, аднак жа, гэты род аргументацыі яшчэ якоесьці значэнне для чалавека, каторы сёння ставіць сабе пытанні на тэму Бога, Яго існавання і Яго сутнасці?

— Сказаў бы, што сёння больш, чым калі-небудзь; з пэўнасцю больш, чым у нядаўніх эпохах. *Пазітывісцкая свядомасць*, што наймагутней развілася на пераломе XIX і XX стагоддзяў, сёння *часткова вяртаецца.* Сучасны чалавек нанава адкрывае *Sakrum*, хоць не заўсёды ўмее назваць яго па імені.

Пазітывізм быў не толькі філасофіяй, не толькі метадалогіяй, быў адной з тых *школаў недаверу*, каторыя дасягнулі росквіту ў навачасную пару. Ці сапраўды чалавек здольны спазнаць нешта больш, чым тое, што бачаць яго вочы і чуюць яго вушы? Ці існуюць якія-небудзь іншыя веды, па-за ведамі непасрэдна эмпірычнымі? Межы чалавечай рацыянальнасці цалкам падпарадкаваныя

пачуццям, унутрана ж кіруюцца законамі матэматыкі, каторыя аказаліся надзвычай прыдатнымі для рацыянальнага ўпарадкавання з'яў, а таксама для кіравання працэсамі тэхнічнага прагрэсу. Калі стаяць на пазітывісцкай паставе, то такія паняцці, як, напрыклад, *Бог ці душа*, папросту не маюць сэнсу. Бо нішто не адпавядае ім у сферы пачуццёвага досведу.

Дык вось менавіта гэтая пастава зараз вяртаецца, прынамсі ў некаторых сферах. Гэтае вяртанне можна канстатаваць, параўнаўшы хоць бы творы ранняга і пазнейшага Людвіга Віттэнштэйна, аўстрыйскага філосафа першай паловы нашага стагоддзя.

Зрэшты, ні для кога не адкрыццё, што чалавечае пазнанне ў першай інстанцыі — пачуццёвае. Ніводзін класік філасофіі, ані Платон, ані Арыстоцель, не аспрэчваў гэтага. Пазнаваўчы рэалізм, гэтаксама як так званы рэалізм наіўны, як і рэалізм крытычны, пагаджаецца з тым, што *"nihil est in intellectu, quod prius non fuerit in sensu"* ("у інтэлекце няма нічога, чаго спачатку не было б у пачуццях"). Аднак жа *межы таго "sensus"* не з'яўляюцца выключна сенсуалістычнымі. Вядома ж, што чалавек разрознівае не толькі фарбы, таны ці формы, але пазнае прадметы *цэласна* — напрыклад, не толькі сукупнасць якасцяў, звязаных з прадметам "чалавек", але таксама чалавека самога ў сабе (то бок чалавека як асобу). Пазнае, такім чынам, *ісціны панад-пачуццёвыя* або, інакш кажучы, *транс-эмпірычныя*. Але нельга сказаць, каб тое, што транс-эмпірычнае, перастала быць эмпірычным.

Гэтак жа сама з пэўнасцю можна казаць аб досведзе чалавека, аб досведзе маральнасці ці досведзе рэлігіі. А як хутка можна казаць аб такіх досведах, дык цяжка запярэчыць, што ў арбіце людскіх досведаў знаходзіцца таксама дабро і зло, знаходзіцца праўда і прыгожае, знаходзіцца таксама і Бог. Сам Бог, несумненна, не з'яўляецца прадметам чалавечай эмпірыі, што па-свойму падкрэслівае і само Святое Пісанне. "Бога ніхто ніколі не бачыў і ўбачыць не можа" (пар. Яна, 1, 18). Калі Бог — прадмет пазнання, то — як вучаць разам Кніга Мудрасці і Ліст да рымлянаў — з'яўляецца ім на падставе досведу бачнага свету, а таксама ў вядомай ступені на падставе ўнутранага досведу самога чалавека. У гэтым месцы Імануіл Кант адыходзіць ад старой дарогі гэтых Кніг і св. Тамаша з Аквіны, абірае шлях досведу этычнага. Чалавек спазнае сябе як істоту этычную, здольную да дзеяння паводле крытэрыяў дабра і зла, а не толькі карыснасці і прыемнасці. Спазнае сябе як істоту рэлігійную, здольную да зносін з Богам. Малітва — пра якую гутарка ішла папярэдне — з'яўляецца ў пэўным сэнсе першым пацвярджэннем гэтай рэальнасці.

Разам з вяртаннем пазітывісцкіх уяўленняў сучасная думка дасягнула поступу ў больш поўным адкрыцці чалавека, вызнаючы паміж іншага каштоўнасць мовы метафарычнай і сімвалічнай. Сучасная герменеўтыка, прысутная, напрыклад, у творах Паўля Рыкёра *(Paula Ricoeura)*; або інакшага кшталту — у Эмануэля Леві *(Emmanuela Levinasa)*, паказвае нам з новага пункту гледжання праўду аб свеце і аб чалавеку.

Наколькі ад гэтага больш поўнага разумення пазітывізм нас аддаляе, а ў пэўным сэнсе цалкам адлучае, настолькі герменеўтыка, засяроджаная на значэнні сімвалічнай мовы, дазваляе нам тую паўнату аднавіць зноў, і нават пэўным чынам яе паглыбіць. Кажучы гэта, канечне ж, не хочам адмаўляць здольнасці розуму да тварэння праўдзівых паняццяў аб Богу і аб ісцінах Веры.

Таму так важная для сучаснай думкі *філасофія рэлігіі*, хоць бы такая, якую распрацоўвае Мірча Эліядэ, а ў Польшчы, напрыклад, арцыбіскуп Мар'ян Яворскі і люблінская школа. *Становімся сведкамі знамянальнага павароту да метафізікі* (філасофіі быцця) *праз інтэгральную антрапалогію*. Нельга памысліць чалавека без таго суаднясення з Богам, каторае для яго канстытуцыйнае. Св. Тамаш называў гэта моваю *філасофіі існавання actus essendi*. Філасофія рэлігіі выяўляе гэта ў катэгорыях антрапалагічнага досведу. У гэты досвед аграмадны ўнёсак зрабілі *філосафы дыялогу*, такія, як Марцін Бубер і ўзгаданы Леві. Тут ужо мы вельмі блізкія да св. Тамаша, таму што дарога вядзе не столькі праз быццё і існаванне, колькі праз асоб і сустрэчу асоб: "я" і "ты". *Гэта падставовае вымярэнне бытавання чалавека, каторае заўсёды ёсць субытаваннем.*

Адкуль жа навучыліся гэтаму філосафы дыялогу? Навучыліся перадусім з досведу Біблії. Усё чалавечае жыццё ў штодзённым вымярэнні ёсць "субытаваннем": "ты" і "я", а ў вымярэнні абсалютным і апошнім: "я" і "Ты". Біблейская традыцыя канцэнтруецца вакол гэтага "Ты". Гэта найперш Бог Аўрама, Ісака і Якуба, Бог Праайцоў, а потым Бог Ісуса Хрыста і Апосталаў, Бог нашай веры.

Наша вера глыбока антрапалагічная, глыбока заснавана на субытаванні, на супольнасці люду Божага, а таксама на супольнасці з гэтым Адвечным "Ты". Гэтае субытаванне для нашай юдэахрысціянскай традыцыі вельмі істотнае і паходзіць з ініцыятывы самога Бога. Яно з'яўляецца працягам стварэння і аднačасна — як вучыць св. Павел — "адвечным абраннем чалавека ў Слове, каторае ёсць Сынам" (Эф., 1,4).

АЛЕ ЧАМУ БОГ ХАВАЕЦЦА?

6. — Такім чынам, Бог існуе. У такім разе ці не справядлівы пратэст многіх, як учора, так і сёння: чаму Бог не выявіцца больш заўважным чынам? Чаму не дае "датыкальных" і даступных для многіх доказаў свайго існавання? Чаму таямнічая стратэгія Бога нагадвае гульню таго, хто схаваны за стварэннямі? Так, існуюць рацыі, каб верыць; але — як паказвае гістарычны вопыт — для многіх існуюць рацыі, каб сумнявацца альбо нават пярэчыць. Ці ж не было б больш простай рэччу, каб Яго існаванне было болей відочным?

— Думаю, што тыя пытанні, каторыя пастаўлены, — і якія, зрэшты, столькі асобаў ставяць, — нельга паставіць, беручы за кропку адліку ані св. Тамаша, ані Аўгустына, ані ўсю юдэахрысціянскую традыцыю. Думаю, што гэтыя пытанні растуць хутчэй з іншага грунту. *Гэты грунт чыста рацыяналістычны, характэрны для сучаснай філасофіі.* Гісторыя

гэтай філасофіі распачалася з Дэкарта, каторы мысленне ў пэўным сэнсе адарваў ад усёй экзістэнцыі і звязаў яе з самім розумам: *"Cogito, ergo sum"* — ("Мыслю, значыць існую"). Інакш чым св. Тамаш, для каторага *не мысленне вырашае існаванне, але існаванне мысленне:* мыслю так, як мыслю, таму што з'яўляюся тым, кім з'яўляюся — то бок стварэннем, — і таму што Ён ёсць Тым, кім ёсць, або *нестваральнай Абсалютнай Таямніцай*. Калі б не быў Таямніцай, не патрэбна было б З'яўленне. Дакладней кажучы — *сама-з'яўленне Бога*. Калі б чалавек мог сваім створаным і абмежаваным да памеру ўласнай суб'ектыўнасці розумам перакрочыць усю гэтую адлегласць, што аддзяляе стварэнне ад Творцы, — істоту выпадковую і неабавязковую ад Істоты Абавязковай ("тую, каторай няма, — паводле вядомых слоў, скіраваных праз Хрыста да св. Катажыны Сененьскай, — ад Таго, каторы Ёсць; пар. *Raimondo da Capua, "Legenda maior"*, I, 10, 92), — то пастаўленыя Вамі пытанні маглі б мець рацыю.

... Ваша занепакоенасць выяўляецца ў пытанні: *чаму не стае больш поўных доказаў Яго існавання? Чаму здаецца схаваным, як бы гуляючым са сваім стварэннем? Ці не павінна быць усё нашмат прасцейшым, ці не павінна Яго існаванне быць відочнасцю?* Усе гэтыя пытанні належаць да рэпертуару *сучаснага агнастыцызму*. Агнастыцызм не з'яўляецца атэізмам, не з'яўляецца прынамсі атэізмам праграмным, так як быў ім атэізм марксісцкі, а ў іншай форме атэізм Асветніцтва.

Аднačасна пастаўленыя пытанні закранаюць *класічныя вызначэнні Старога і Новага Запавету*. Калі Вы гаворыце пра Бога, каторы хаваецца, дык гаворыце моваю Майсея, які прагнуў убачыць Бога тварам у твар, але змог убачыць Яго толькі "з тылу" (пар. Сх., 33, 23). Ці ж не ўказваецца тут на пазнанне праз стварэнне?

Калі Вы кажаце пра "гульню", дык прыгадваюцца словы кнігі Прытчаў, у якіх указваецца Мудрасць, каторая "гуляе з сынамі чалавечымі на абшары зямлі" (Пр., 8, 31). Ці ж не азначаюць гэтыя словы, што Боская Мудрасць перадаецца стварэнням, але аднačасна перад імі не адкрываецца ўсёй Божай Таямніцы?

Сама-з'яўленне Бога звязваецца з Яго "ўчалавечаннем". Тут зноў вялікая спакуса, каб словамі Людвіга Фейербаха падвергнуць класічнай рэдукцыі тое, што Боскае, да таго, што чалавечае. Гэта словы Фейербаха, марксісцкі атэізм паходзіць ад яго, але, калі можна так сказаць, — *ut minus sapiens* (пар. 2 Кар., 11, 23), напэўна, выказваю шаленства — *правакацыя паходзіць ад самога Бога,* бо Ён сапраўды стаўся чалавекам у сваім Сыну і нарадзіўся з Дзевы, і менавіта ў гэтым нараджэнні, а канкрэтна праз пакуту, крыж і паўстанне з мёртвых сама-з'яўленне Бога ў гісторыі чалавека дасягнула сваёй найвышэйшай кропкі: з'яўленне невыяўляльнага Бога ў бачнай чалавецкасці Хрыста. Яшчэ напярэдадні пакуты Апосталы прасілі Хрыста: "Пакажы нам Айца" (Яна, 14, 8). Адказ Хрыста застаецца ключавым: "Чаму вы кажаце: "Пакажы нам Айца?" Хіба не верыце, што Я ёсць у Айцу, а Айцец ува мне? (...) Самім учынкам верце (...) Я і Айцец адно ёсць" (пар. Яна, 14, 9. 11; 10, 30).

Словы Хрыста сягаюць вельмі далёка. Маем дачыненне амаль з тою відочнасцю, якой жадае сучасны чалавек. Але відочнасць гэтая не з'яўляецца пазнаннем Бога "тварам у твар" (I Кар., 13, 12), пазнаннем Бога як Бога.

Але аднак жа — імкнемся быць бесстароннімі ў нашым роздуме — *ці мог Бог пайсці далей у сваёй кандэнсцэндэнцыі, у сваім набліжэнні да чалавека,* да яго чалавечай кандыцыі, да яго пазнавальных магчымасцей? Здаецца, што *пайшоў так далёка, як толькі мог, далей ужо ісці не мог.* Пайшоў у пэўным сэнсе занадта далёка...! Хіба Хрыстос не стаўся "спакусаю для габрэяў і дурнотаю для паганцаў" (I Кар., I, 23)? Менавіта праз тое, што Бога клікаў Айцом, што гэтага Бога так галасна называў сабою, і пачало складвацца ўражанне, што замоцна...! У пэўным сэнсе чалавек ужо не мог той блізкасці вытрымаць і пачаў пратэставаць.

Той вялікі пратэст выказваецца спачатку сінагогай, а потым ісламам. І адны і другія не могуць прыняць Бога, каторы настолькі чалавечы. Пратэстуюць: "Гэта не да твару Богу". "Павінен застацца абсалютна трансцэндэнтны, павінен застацца чыстай Вяршыняй, — вядома ж, Вяршыняй, поўнай міласэрнасці, але ж не настолькі, каб сам заплаціў за правіны стварэння, за яго грэх".

У пэўным сэнсе можна слушна казаць, што Бог занадта аддаліўся ад чалавека ў тым, што найбольш Боскае, што з'яўляецца Яго ўнутраным жыццём; аддаліўся ў сваёй Таямніцы. І не зважаў на тое, што гэтае аддаленне ў пэўнай меры заслоніць Яго ў вачах чалавека, бо чалавек няздольны вытрымаць лішку Таямніцы. Не хоча, каб яна так моцна яго ахінала і прыціскала. Ведае прынамсі, што Бог ёсць тым, у каторым "жывем, рухаемся і існуем" (Дз., 17, 28). Але дзеля чаго гэта павінна быць пацверджана праз Яго смерць і паўстанне з мёртвых? Ды аднак жа св. Павел піша: "Калі Хрыстос не паўстаў з мёртвых, дык дарэмнае і наша навучанне, дарэмная і вера наша" (I Кар., 15, 14).

<...>

БОГ, КАТОРЫ ЗБАЎЛЯЕ

8. — ... Чаму "гісторыя збаўлення", як называюць яе хрысціяне, такая складаная? Няўжо сапраўды Бог-Айцец патрабаваў крывавай ахвяры свайго Сына, каб нам даруваць, каб нас выбавіць?

— Вашае чарговае пытанне датычыць *гісторыі збаўлення,* найглыбокага сэнсу збаўлення выкупляльнага. Пачнём з разгляду *гісторыі еўрапейскай думкі ўжо пасля Дэкарта.* Чаму высоўваю тут на першы план Дэкарта? Не толькі таму, што ён — пачатак новай эпохі ў гісторыі еўрапейскай думкі, але таксама таму, што гэты адзін з найвялікшых філосафаў, якога дала Францыя, узначаліў *вялікі антрапацэнтрычны паварот у філасофіі.* "Мыслю, значыць існую", як ужо згадвалася раней, — гэта праграма рацыяналізму Новага часу.

Увесь рацыяналізм апошніх стагоддзяў, ці гэта ў форме англасакскай, ці пазней кантыянства, гегельянства і нямецкая філасофія XIX і XX стагоддзяў разам з Гусерлем і Хайдэгерам, — усё гэта ў пэўным сэнсе далейшы працяг і развіццё картэзіянскіх поглядаў. Аўтар *"Meditations philosophiques"* са сваім анталагічным доказам *аддаліў нас ад філасофіі існавання,* а таксама ад традыцыйных шляхоў св. Тамаша. Тыя шляхі вядуць да Бога, каторы з'яўляецца "існаваннем самаісным", *Ipsum esse subsistens.* Дэкарт са сваёй абсалютызацыяй суб'ектыўнай свядомасці вядзе хутчэй у кірунку *"чыстай свядомасці": Абсалюту, каторы ёсць чыстым мысленнем.* Такі Абсалют не з'яўляецца *самаісным існаваннем,* але ў вядомым сэнсе *самаісным мысленнем.* Важная не столькі аб'ектыўная ісціннасць думкі, колькі сам факт з'яўлення чаго-небудзь у чалавечай свядомасці.

Мы знаходзімся на парозе *навачаснага іманентызму і суб'ектывізму.* Апроч таго, Дэкарт азначае пачатак вялікага развіцця дакладных, прыродазнаўчых навук, а таксама навук гуманітарных у іх новай форме. Азначае таксама адыход ад метафізікі і паварот у кірунку філасофіі пазнання. Кант — найвялікшы выказнік менавіта гэтай арыентацыі.

Калі ж з пэўнасцю нельга прыпісаць бацьку сучаснага рацыяналізму адыход ад хрысціянства, то цяжка не бачыць, што ён стварыў клімат, у каторым у навачасную пару такі адыход паступова адбываўся. Праз сто пяцьдзесят гадоў пасля Дэкарта можна сцвярджаць, што *усё сутнасна хрысціянскае ў традыцыі еўрапейскай думкі выведзена па-за яе межы*. Пратаганістам паўстае тут асветніцкая эпоха ў Францыі. Асветніцтва — гэта *канчатковае замацаванне чыстага рацыяналізму.* Французская рэвалюцыя падчас тэрору разбурыла алтары, прысвечаныя Хрысту, паваліла прыдарожныя крыжы, замест таго ўвяла культ багіні розуму. На грунце таго культу дэкларавала *свабоду, роўнасць і братэрства.* Праз гэта духоўная і асабліва маральная спадчына хрысціянства была вырвана са свайго евангельскага грунту, на каторы яго трэба зноў вярнуць, каб яно аднавіла цалкам сваю жыццяздольнасць.

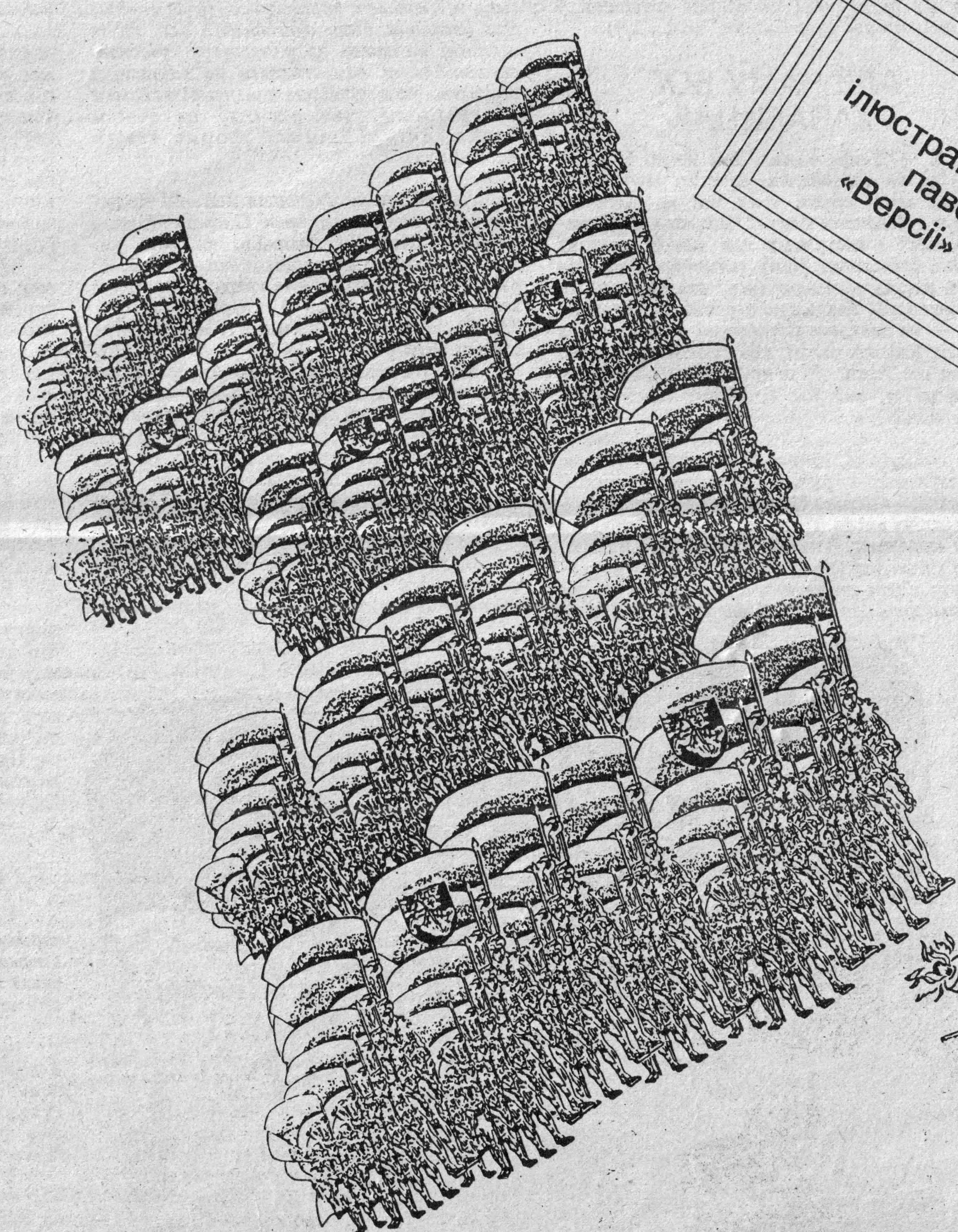
Аднак працэс адыходу ад Бога нашых айцоў, ад Бога Ісуса Хрыста, Евангелля і Эўхарыстыі не азначаў развітання з Богам, каторы бытуе па-за светам. Так, гэты *Бог дэістаў быў увесь час прысутны,* прысутнічаў бадай што ў французскіх энцыклапедыстаў, у творах Вальтэра і Жан-Жака Русо, у яшчэ большай ступені — у *"Philosophiae naturalis principia mathematica"* Ісака Ньютана, като-

(Заканчэнне на стар. 12)

ЗНО

Відарыс

Гэты выпуск «ЗНО» ілюстраваны калажамі Уладзіміра Бойкі паводле кнігі Юрася Залоскі «Версіі» (выдавецтва «Тэхналогія»)

ПЕРАКРОЧЫЦЬ ПАРОГ НАДЗЕІ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 11–12)

рыя сімвалізуюць пачатак развіцця сучаснай фізікі.

Але той Бог з'яўляецца выключна *Богам паза-светавым*. Бог, прысутны ў свеце, здаваўся непатрэбным для свядомасці, выкштталтаванай на прыродазнаўчым пазнанні свету. Падобным чынам Бог, які існуе ў чалавеку, меўся стацца непатрэбным для навачаснай свядомасці, для навачаснай навукі пра чалавека, якая даследуе свядомасныя і падсвядомасныя механізмы яго развіцця. *Асветніцкі рацыяналізм вынес сапраўднага Бога, менавіта Бога-Збаўцу, па-за дужкі.*

Што гэта азначала? Гэта азначала, што *чалавек павінен жыць, кіруючыся толькі ўласным розумам, так, нібыта Бога не існуе.* Не толькі выпадае пазнаваць свет аб'ектыўна, так, нібыта Бога не існуе, бо вызначэнне існавання Творцы ці Прадбачання ні для чога навуцы не патрэбна, але пры гэтым і дзейнічаць трэба так, нібыта Бога не існуе, гэта значыць так, нібыта Бог не цікавіцца светам. *Асветніцкі рацыяналізм мог прызнаць Бога пазасветавага, балазе гэта толькі непацвярджальная гіпотэза. Абавязковым было вылімінаваць такога Бога са свету.*

ЗБАЎЛЕННЕ — У ЦЭНТРЫ ГІСТОРЫІ ЧАЛАВЕЦТВА

9. — З вялікай увагай слухаю гэты філасофскі выклад. Але якім чынам, аднак жа, ён звязаны з пытаннем, што было зададзена на тэму "гісторыі збаўлення"?

— Якраз да гэтага хачу дайсці. Праз такога роду праграму мыслення і развіцця асветніцкі рацыяналізм спалучаецца з цэлай *хрысціянскай сатэрыялогіяй*, альбо тэалагічнай рэфлексіяй аб збаўленні (па-грэчаску: *soteria*). "Так (...) Бог палюбіў свет, што Сына свайго Адзінароднага аддаў, каб кожны, хто ў Яго верыць, не загінуў, але меў жыццё вечнае" (Яна, 3, 16). Кожнае слова гэтага Хрыстовага адказу ў размове з Нікадзімам — камень спатыкнення для свядомасці, народжанай з пасылак Асветніцтва, і не толькі французскага, але ангельскага і нямецкага.

Можа, найлепей будзе ўзяцца за нітку пастаўленага пытання і прааналізаваць словы Хрыста ў Евангеліі паводле св. Яна, дзеля таго каб зразумець, у якіх пунктах разыходзімся з тою ментальнасцю *(forma mentis)*. Вы відочна імкнецеся быць прадстаўніком сучасных людзей. Таму пытаецеся: *"Чаму гісторыя збаўлення такая складаная?"*

Па сутнасці яна вельмі простая! І гэтую яе глыбокую прастату і найдзіўную ўнутраную логіку найлягчэй можна паказаць, зыходзячы якраз са слоў Хрыста да Нікадзіма.

Возьмем, такім чынам, першы сказ: *"Бог палюбіў свет"*. Для асветніцкае свядомасці свету непатрэбна любоў Бога. *Свет — самадастатковы.* А таму Бог перадусім не з'яўляецца любоўю. Калі ўжо і існуе, то з'яўляецца самім розумам, розумам адвечна спазнавальным. Затое нікому не патрэбна яго ўмяшанне ўнутр свету, які існуе і які самадастатковы. Менавіта такі самадастаковы свет, ясны для людскога пазнання, усё больш вольны ад таямніц у выніку навуковай дзейнасці, ва ўсё большай ступені робіцца падпарадкаваным чаалвеку як невычэрпны матэрыял, *чалавеку — дэміургу сучаснай тэхнікі. Менавіта такі свет мае ашчасліўіць чалавека.*

Тым часам Хрыстос кажа Нікадзіму: "Бог так палюбіў свет, што Сына свайго Адзінароднага аддаў, каб чалавек не загінуў (пар. Яна, 3, 16). Гэтымі словамі Хрыстос дае зразумець, што свет не можа быць сродкам канчатковага ашчасліўлення чалавека. Наадварот, можа стацца сродкам яго пагібелі. Той свет, які паўстае як вялікая пазнавальная канструкцыя, створаная чалавекам, як прагрэс і цывілізацыя, свет як сучасная сістэма сродкаў масавай інфармацыі, як нічым не абмежаваныя дэмакратычныя свабоды — такі свет няздольны цалкам ашчасліўіць чалавека. <...>

Свет няздольны вызваліць чалавека ад цярпення, няздольны ўратаваць ад смерці. *Свет паддадзены "знікомасці"*, як кажа св. Павел у Лісце да рымлянаў. Паддадзены знішчэнню і смяротнасці. Чалавек таксама паддадзены гэтаму ў сваім плоцевым вымярэнні. Бессмяротнасць не дадзена гэтаму свету. Яна можа прыйсці да чалавека толькі ад Бога. Таму Хрыстос кажа пра Боскую любоў, якая выяўляецца ў пасланні Адзінароднага Сына, дзеля таго каб чалавек "не загінуў, але меў жыццё вечнае" (Яна, 3, 16). *Жыццё вечнае можа быць дадзенае чалавеку толькі праз Бога, можа быць толькі Яго дарам.* Не можа быць дадзена чалавеку праз створаны свет. Стварэнне сталася паддадзеным "марнасці", а чалавек разам са стварэннем (пар. Быц., 8, 20).

"Сын Божы не прыйшоў у свет, каб свет асудзіць, але каб свет збавіць" (пар. Яна, 3, 17). Той свет, які застаў свет Божы, стаючыся чалавекам, заслугоўваў асуджэння, *з рацыі граху,* што здамінаваў у чалавечай гісторыі, пачынаючы ад падзення першых людзей. Але гэта якраз той пункт, з якім абсалютна не пагаджаецца пасляасветніцкая свядомасць. *Не пагаджаецца менавіта з рэальнасцю граху, у прыватнасці з грэхам першародным.*

Калі падчас апошніх адведзін Польшчы як тэму гамілii[5] выбраў Дэкалог[6] і наказ любові, усе польскія прыхільнікі "асветніцкай праграмы" палічылі гэта дрэнным. Папа, які імкнецца пераконваць свет у першародным граху, для гэтай ментальнасці персона *non grata*. Такога тыпу закіды патрапляюць дакладна ў тое, што выказаў св. Ян словамі самога Хрыста. Хрыстос абвяшчаў прыйсце *Святога Духу, які "пераканае свет у граху"* (Яна, 16, 8). Што ж іншае можа рабіць Касцёл? Аднак жа даводзіць грэх не азначае асуджаць. "Сын Чалавечы не прыйшоў у свет, каб свет асудзіць, але каб яго збавіць". *Даводзіць грэх — значыць ствараць умовы для збаўлення.* Першая умова збаўлення — усведамленне сваёй грэшнасці, у тым ліку — грэшнасці спадчыннай, а таксама вызнанне яе перад Богам, які нічога іншага не чакае, як толькі прыняць тое вызнанне і збавіць чалавека — *збавіць, гэта значыць ахінуць і перапоўніць адкупенчай любоўю,* тою любоўю, якая заўсёды большая ад якога-кольвек граху. Прыпавесць пра блуднага сына тут — нязменная парадыгма.

Як бачна, гісторыя збаўлення ёсць чымсьці *вельмі простым.* І гэта тая гісторыя, якая выяўляецца праз усю зямную гісторыю чалавецтва, пачынаючы ад першага Адама, праз з'яўленне другога Адама — Ісуса Хрыста (пар. І Кар., 15, 45), ажно да апошняга спаўнення гісторыі свету ў Богу, калі Бог будзе "ўсім ува ўсім" (І Кар., 15, 28).

Адначасна гэтая гісторыя мае *вымярэнне жыцця кожнага чалавека.* Заключаецца ў вядомай ступені ў прыпавесці пра блуднага сына, а таксама ў словах, якія Хрыстос сказаў блудніцы: "Я цябе не асуджаю, — ідзі, але ад гэтай хвілі болей не грашы" (Яна, 8, 11). Гісторыя збаўлення — галоўнае пацвярджэнне аднаго вялікага ўмяшання Бога ў чалавечую гісторыю. Умяшанне тое дасягае свайго кульмінацыйнага пункту ў Пасхальнай Таямніцы — Пакуце, Смерці, Уваскрасенні і Узыходзе на Неба Ісуса — і дапаўняецца Пяцідзесятніцай. Гэтая гісторыя выяўляе збаўчую волю Бога, а таксама акрэслівае *місію Касцёла.* Гэта гісторыя ўсіх людзей і ўсёй чалавечай сям'і, створанай на пачатку, а потым нанава створанай у Хрысце і ў Касцёле. Св. Аўгустын меў глыбокую інтуіцыю гэтай гісторыі, пішучы сваё *"De civitate Dei"* ("Дзяржава Божая"). Але не толькі ён.

Гісторыя збаўлення ўвесь час нанава паўстае натхняльнікам для інтэрпрэтацыі гісторыі чалавецтва. Шмат хто з сучасных мысляроў, гісторыкаў, цягнецца сваімі зацікаўленнямі таксама ў бок збаўлення. Бо гэта вельмі захапляльная тэма. Усе пытанні, якія паставіў сабе ІІ Ватыканскі Сабор, у рэшце рэшт прыводзяць да гэтай тэмы.

Гісторыя збаўлення ўздымае не столькі праблему самой гісторыі чалавека, колькі *праблему сэнсу яго існавання.* Яна з'яўляецца гісторыяй і адначасна *метафізікай.* З'яўляецца ў пэўным сэнсе найбольш інтэгральнай тэалогіяй — тэалогіяй судакрананняў Бога і свету. Апошняя саборавая Канстытуцыя аб Касцёле ў сучасным свеце *"Gaudium et spes"* — не што іншае, як толькі актуалізацыя гэтай вялікай тэмы.

<...>

---

* Przekroczyć próg nadziei / Jan Paweł II odpowiada na pytania Vittoria Messoriego. Lublin, 1994.

[1] Амаль усе прыведзеныя ў кнізе цытаты са Св. Пісання не адпавядаюць ані беларускаму, ані польскаму наяўным перакладам Бібліі. Напэўна, Св. Айцец карыстаецца самім духам біблейскага тэксту. — **Заўв. пер.**

[2] Св. Серафім Сароўскі ў праваслаўнай традыцыі. — **Заўв. пер.**

[3] "Настаўнікі" ў каталіцкай традыцыі. — **Заўв. пер.**

[4] Фама Аквінскі ў расейскамоўнай традыцыі перакладу. — **Заўв. пер.**

[5] Адмысловая казань у часе імшы. — **Заўв. пер.**

[6] Дзесяць запаветаў, дадзеных Богам на гары Сінай (гл.Сх, 20).

Пераклаў з польскай Юрась ЗАЛОСКА

Рада "ЗНО": Валянцін Акудовіч (адказны за выпуск), Алесь Разанаў, Ігар Бабкоў, Юрась Барысевіч, Валерка Булгакаў, Сяргей Мінскевіч.